

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Τσάτσος: Είμαστε Έλληνες	75
Κρίτων, Πλάτωνος: Η σημασία της φιλοπατρίας	79
Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός, αρχιμ.: Η φρικτή ζωή των σκλάβων στις γαλέρες του 16ου αιώνα	80
Χριστόδ. Γ. Κωνσταντόπουλος, αρχιμ.: Π. Ηπίτης, ένθερμος αγγελιαφόρος προς τους φιλέλληνες	84
Ι. Εϋνάρδος: "Ο πρύτανης των φιλελλήνων"	87
Βασ. Χαραλαμπίδης: Τα αίτια του φιλελληνισμού	88
Νικ. Κάτσας: Ο Ιωάννης Καποδίστριας στην Αίγινα	92
Ν. Τσιρώνης: Το θέατρο στις παραδουνάβιες ηγεμονίες	96
Δημ. Κούρτης: Τα αρχαία ελληνικά στα γερμανικά σχολεία της Βάδης-Βυρτεμβέργης	100
Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: Η ανθρωπιά	102
Θέσεις και Προβληματισμοί: Τραγωδία με 28 νεκρούς στην Ελβετία - "Φιλελληνισμός" στη Ρωσία - Η Ρωσία υπέρ της θρησκευτικής αγωγής - "Ψυχής δρόμοι"	106

«ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος
ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» (Ψαλμ. μα΄, 2)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ – ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»
ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Χρυστ. Γ. Κωνσταντόπουλος
Συντάσσεται από επιτροπή

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

1) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΑΠ. ΠΑΥΛΟΣ»

ΙΣΘΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, Τ.Κ. 20100

Τηλ.: 27410-29663 & 6932-659820

FAX: 27410-75727 www.apostolospavlos.gr

2) ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ»

ΓΕΛΩΝΟΣ 9, Τ.Κ. 11521 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 210-6443294

Τύποις: Paper Graph

Ετήσια εισφορά 15 ευρώ

Συνδρομές υποστηρικτών γίνονται δεκτές.

(ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄ 1989 – 1998, τ. 100)

ΕΤΟΣ 4ο - ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ • ΤΕΥΧΟΣ 28ο (128ο) • ΜΑΡΤΙΟΣ 2012

" Ε Λ Λ Α Σ "

Ο διάσημος άγγλος ποιητής **Π. Σέλλεϋ** (1792-1822) στο περιώνυμο έργο του λυρικού δράματός του «Ελλάς» (που περιλαμβάνει τη γνωστή ρήση «Όλοι είμαστε Έλληνες. Οι νόμοι μας, η λογοτεχνία μας, η θρησκεία μας, οι καλές μας τέχνες, έχουν τις ρίζες τους στην Ελλάδα»), σε ένα από τα χορικά του, εγκωμιάζοντας τη χώρα μας, περιλαμβάνει και τούτους τους νοσταλγικούς στίχους:

Στης ελπίδας το μούχρωμα,
όπως οι ίσκιοι του ονείρου,
δοξασμένοι παράδεισοι
του υγρού λάμπουν απείρου:
τι νησιά καθαρόσχημα
κάτω απ' τον βραδινό ουρανό ξεχωρίζουν,
κι ευωδιές και φλοισβήματα

των γιαλών τους χαρίζουν!
Σαν αυγή μέσα στ' όνειρο,
μες το θάνατο ελπίδα,
μέσα στις φυλακής μας τους τοίχους αχτίδα:
η Ελλάδα, που κάποτες ήταν σαν πεθαμένη,
νάτην πάλι σηκώνεται, νάτην πάλι προβαίνει!

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΛΛΗΝΕΣ

του Κων. Τσάτσου (†)

Εἴμαστε ἓνας λαός, γιὰ τόν ὁποῖον ἀστοργη στάθηκε ἡ φύση καί ἀδυσώπητη ἡ ἱστορία. Καί ὁμως ὑπάρχομε ἀπό τρεῖς χιλιάδες χρόνια μόνοι, ἀνόμοιοι μέ ὅλους τούς γύρω μας. Ἀπό τούς μεγάλους ἱστορικά λαούς, ἴσως μόνο τούς Ἰουδαίους νά χαρακτηρίζη τέτοια μοναξιά. Καθώς εἴμαστε πάντα μόνοι, δέν μᾶς δόθηκε νά μᾶς ὑποστηρίξουν, σέ κρίσιμες ὥρες τῆς πολυαίωνης πορείας μας, λαοί ὁμόφυλοι, ὅπως δόθηκε στους Ἀραβες καί στους Σλαύους.

Ἵπῃρξαμε πάντα εὐάριθμοι, σ' ἓνα μικρό χωρο

τῆς γῆς, πού ἀποτελοῦνταν πιά πολύ ἀπό θάλασσα παρά ἀπό γῆ. Ἡ λιγοστή γῆ μας ἦταν κατά τό πλεῖστον ἀν ὄχι ἀγονη, ὁμως δύσκολη στή γονιμοποίησή της. Κ' ἐμᾶς τούς ἴδιους ἀναμεταξύ μας μᾶς χώριζαν δύσβατα βουνά ἢ ταραγμένες θάλασσες. Γι' αὐτό ἐμείναμε φτωχοί καί δέν εἴχαμε πολλά νά προσφέρωμε στίς εἰρηνικές μας ἀνταλλαγές, ὥστε νά καρπωθοῦμε ἀγαθά ἀλλων λαῶν. Εἴχαμε μόνο ἔργα τῶν χειρῶν καί τῆς φαντασίας μας καί ὄχι τῆς πρώτης ἀνάγκης. Αὐτά εἴχαμε νά προσφέρωμε. Καί εἴχαμε πρό παντός τή γεωγραφί-

κή μας θέση, μιά θέση κεντρική για την ιστορία, μιά θέση που δέν ἔλειψε ποτέ ἀπό τό πεδίο ὅπου συντελοῦνταν καί παλαιότερα, ἀλλά καί πρόσφατα, τά πιό συνταρακτικά ἱστορικά γεγονότα. Γι' αὐτή τή θέση τήν ἐπίζηλη, ἐμᾶς τούς φτωχοὺς μᾶς κύκλωναν ἀπό παλῆα οἱ βουλιμίες καί οἱ ἐχθρες πλῆθους φυλῶν, πού ἦρθαν ὀρμητικές καί πέρασαν, χωρίς νά μπορέσουν νά πειράξουν τήν καθαρότητα τοῦ Γένους μας, ὅπως περνάει ἀπάνω ἀπό τή σκληρή πέτρα τό νερό.

Τό προικίό μας ὁμως, ὅπως νᾶναι ἀπό τή φύση τῶν πραγμάτων, ἦταν πενιχρό καί ἡ μοῖρα μᾶς στάθηκε σκληρή καί φιλάργυρη. Μόνο ἓνα μᾶς δόθηκε μέ πρωτόφαντη ἀπλοχεριά: τό πνεῦμα.

Τό ἔθνος μας στοὺς προχριστιανικούς, ἀλλά καί σέ πολλοὺς μεταχριστιανικούς χρόνους, ἄναψε ἓνα φῶς, πού κανενός ἄλλου λαοῦ ἢ φωτεινότητα δέν ἔχει ξεπεράσει. Ἡ λάμψη φωτίζει ὥς σήμερα τούς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Κανένας ζηλόφθονος ἐχθρὸς δέν κατάρθωσε, μά καί δέν τόλμησε αὐτό τό κοσμο-

ἱστορικό πνευματικό γεγονός νά τό ἀμφισβητήσει.

Μέ σέβας ἀκουγόταν τό ὄνομα τῆς Ἑλλάδας στήν Εὐρώπη καί στήν Ἀμερική, σέ ὅλον τόν πολιτισμένο κόσμο, κατὰ τά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα, τότε πού ὠρίμαζε ἡ Ἐπανάσταση. Ἀλλά συγχρόνως εἶχε ἀποκρυσταλλωθῇ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Ἑλλάς, κάποτε, μέσα στοὺς αἰῶνες, εἶχε πεθάνει, ἀφήνοντας τό φῶς τῆς κληρονομιά σέ ἄλλους λαοὺς. Οἱ ταξιδιωτὲς καί οἱ ποιητὲς στρέφονταν μέ νοσταλγία πρὸς ἓνα ἀγύριστο παρελθόν καί τό μοιρολογοῦσαν, περιδιαβάζοντας στά ἐρείπια τῆς ἔρημης χώρας.

Σαφνικά «τό χάσμα πού ἀνοιξε ὁ σεισμός εὐθύς ἐγιόμισε ἄνθη» κατὰ τό λόγο τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ. Ὑποχθόνιες, πού στά μάτια πολὺ λίγων μόνο ἦταν αἰσθητές, σοβοῦσες ἀπὸ αἰῶνες δυνάμεις, δυνάμεις πού δέν εἶχαν ποτέ σβύσει καί ἄς μὴ φαινότανε, ξεπετάχθηκαν σπὸν ἥλιο. Καί ὁ πολιτισμένος κόσμος, πού λάτρεψε τό μεγάλο φῶς, τό ἀρχαῖο, ἐκπληκτος, συγκινήθηκε καί θαύ-

μασε τό νέο. Οί μῦστες καί ἔραστες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἐγιναν τότε καί ἔραστες τῶν σύγχρονων Ἑλλήνων, ἐγιναν «Φιλέλληνες».

Ἐπαναστάσεις, τήν ἴδια σχεδόν ἐποχή εἶχαν γίνει καί ἄλλοι καί στήν Εὐρώπη καί στήν Ἀμερική. Ἦταν γι' αὐτό φυσικό τήν πρώτη ὥρα νά ἀναρωτηθοῦν οἱ ἀρχαιολάτρες: Ποιοί εἶναι αὐτοί πού ξεσηκώθηκαν γιά νά λευτερώσουν τή γῆ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας; Ἄν τήν ὥρα ἐκείνη δέν ἀποδεικνύονταν αὐτοί ἄξιοι κληρονόμοι τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Θεμιστοκλή, τῶν ἐφύβων τῆς Σπάρτης καί τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση δέν θά συγκινοῦσε περισσότερο ἀπό ὅ,τι συγκίνησαν οἱ ἄλλες ἐπαναστάσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄν ξεχώρισε μόνο αὐτή ἀπό ὅλες τίς ἄλλες εἶναι διότι ἀποτελοῦσε τήν ἐμπρακτική ἐπιβεβαίωση τῆς συνέχειας τοῦ γένους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γι' αὐτό τό '21 δέν ἦταν μόνο Ἐπανάσταση· ἦταν καί Ἀνάσταση. Πλάνη ἀμαθῶν ἀποδεικνύονταν ἡ γνώμη ὅτι τό Ἑλληνικό Γένος εἶχε χαθῆ ἀπό τόν κόσμο, ὅπως οἱ

Ἑτροῦσκοι, οἱ Χιπίτες καί ἄλλοι λαοί. Πάντα ζοῦσαν οἱ Ἕλληνες μέ τίς ἴδιες κακίες, μέ τίς ἴδιες ἀρετές καί ζοῦν ἀκόμη σήμερα καί μέ αὐτές πορεύονται. Ἡ ἀξιοσύνη, ἡ παλληκαριά, ἀλλά καί ἡ πνευματική ἀνωτερότητα πιστοποιοῦσαν κατά τρόπον ἀδιάψευστο τή συνέχεια τῆς ζωῆς τῶν καί ἐξηγοῦσαν τό θαῦμα αὐτῆς τῆς Ἀνάστασης. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού μόνο Φιλέλληνες ἐμφανίσθηκαν τότε καί ὄχι φίλοι ἄλλων ἀπελευθερωτικῶν κινήματων. Οἱ Φιλέλληνες δέν ἐνθουσιάσθηκαν γιά ἕναν ὁποιοδήποτε λαό πού ἀγωνιζόταν γιά τήν ἐλευθερία του. Ἀγωνίσθηκαν γιά τό περσιόσιο ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, πού εἶχεν ἀναστηθῆ ἐκ νεκρῶν, ὅπως τότε νόμιζαν, ἐνῶ στήν πραγματικότητα ἔκαιγε ἀσβυστή πάντα ἡ κόβολη κάτω ἀπό τή σιάχτη.

Ἔτσι ἐξηγεῖται τό μοναδικό ἡ αὐτό στήν ἱστορία γεγονός, ἡ προέκταση ἀπό τήν ἀγάπη τῆς ἀρχαίας στήν ἀγάπη τῆς ἀναστημένης Ἑλλάδας, στήν ἀγάπη γιά τήν ἀδιάπτωτα συνεχιζόμενη, γιά μᾶς πού ξέρομε τήν ἀλήθεια τῆς ἱστο-

ρίας, ζωή των Ἑλλήνων. Ἀπό τή συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς θαυμαστῆς συνέχειας, τῆς διὰ μέσου των αἰώνων ταυτότητας των Ἑλλήνων, ἀπό αὐτὴν κεντρισμένοι γίνθηκαν οἱ Φιλέλληνες συμπαραστάτες μας καὶ ἐδῶ στὰ πεδία των μαχῶν καὶ ὅπου τῆς γῆς ἦταν δυνατὴ βοήθεια γιὰ τὸν ἀγῶνα.

Ξεπερνώντας τὶς ἀθλιότητες τῆς διχόνοιας, τῆς κατάρας αὐτῆς τοῦ Γένους, αὐτῆς πού μᾶς ἐμπόδιζε νὰ ἀποκτήσουμε μιὰ μακρόχρονη κοσμοκρατία ὅπως οἱ Ρωμαῖοι, μέσα στίς πιό σκοτεινές μας ὥρες, ἡ Πολιορκία καὶ ἡ Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἀπετέλεσε τό πιό ἡχηρό σάλπισμα, τὴν πιό τρομερὴ πολεμικὴ ἰαχή, πού συγκλόνισε ἑκατομμύρια ψυχές καὶ κατέκτησε τὸν φιλελληνισμό ρεῦμα παγκόσμιο, τοῦ ὁποῦ τὴν ὁρμὴ κανενὸς ἀνακτοβουλίου οἱ διπλωματικὲς δολοπλοκίες δέν μπόρεσαν νὰ ἀναχαίτσουν.

Ὁ πολυπισμένος κόσμος ἀνα-

γκάσθηκε νὰ παραδεχθῇ ὅτι, ὅποιος ἀγαπάει τοὺς ἀθάνατους ἀρχαίους, πρέπει νὰ ἀγαπήσῃ καὶ τοὺς σύγχρονους Ἑλλήνες. Καὶ αὐτὸ κατωρθώθηκε ἐδῶ, σέ τοῦτα τὰ μέρη.

Ἄς εἶναι ἀγέραστη ἡ μνήμη ὅλων ἐκείνων των Φιλελλήνων πού τὰ χρόνια ἐκεῖνα βοήθησαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ξαναμπῇ τιμημένη στὴ λεωφόρο πού φωτίζει ἡ ἱστορία. Καὶ ἂς εἶναι ἡ στάση τους ἐκείνη παράδειγμα γιὰ τοὺς ἐπιγόνους των.

Ὅσο γιὰ μᾶς, ἐμεῖς θὰ πράξωμε, ὅταν χρειασθῇ, ὅ,τι ἐπραξαν καὶ αὐτοὶ πού κοιμοῦνται στὸν Ἱερό Κῆπο τοῦ Μεσολογγίου. Καὶ ἂς τὸ γνωρίζουν αὐτὸ καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ φίλοι.

(Ἀπὸ τὸ ἔργο «ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ»,
ΕΥΘΥΝΗ, Κείμενα τῆς Μεθορίου/9,
Ἀθήνα 1993)

Από τον διάλογο "Κρίτων" του Πλάτωνος

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ

Ο Σωκράτης είχε αρνηθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Πώς, λοιπόν, αυτός ο άνθρωπος του καθήκοντος, ο πιστός εκτελεστής και τηρητής των νόμων, ήταν δυνατό να αλλάξει γνώμη και να αποδράσει από το δικαστήριο ως κακοποιός; Πώς θα συγκατετίθετο να παρουσιαστεί ως εχθρός των νόμων της πατρίδας του με το να αποφεύγει την τιμωρία; Μια φωνή μέσα του τού υπαγόρευε: «Μου φαίνεται πως ακούω την πατρίδα και τους νόμους να φωνάζουν και ο ήχος των λόγων τους να βουίζει στα αυτιά μου και να μη με αφήνει να πράξω τίποτε άλλο από την αλήθεια και το δίκαιο». Δεν ήταν η ιδέα του δικαίου μόνο, αλλά και η ιδέα της φιλοπατρίας. Η ηρωική εμμονή του προερχόταν από τις αρχές που παραδεχόταν ως ορθές. Παραθέτουμε σχετικό απόσπασμα από την απολογία του, που αποτελεί και την καρδιά του διαλόγου του.

(Σωκράτης προς Κρίωνα)

Κείμενο: «...ἢ οὕτως εἶ σοφὸς ὥστε λέληθέν σε ὅτι μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἢ πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρα καὶ παρὰ

θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπέικειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα, καὶ ἢ πείθειν ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ καὶ πάσχειν, ἐάν τι προστάτῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάντε τύπτεσθαι ἐάντε δεῖσθαι, ἐάντε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον;...».

Μετάφραση: Ἦ εἶσαι τόσο σοφός, ὥστε να σου διαφεύγει ὅτι ἀπὸ τη μητέρα καὶ τον πατέρα καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους προγόνους εἶναι σημαντικότερη ἡ πατρίδα καὶ πιο ἀξιοσέβαστη καὶ ἱερότερη καὶ περισσότερο τιμᾶται καὶ ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς συνετοὺς ἀνθρώπους; Σου διαφεύγει, ἐπίσης, πὼς περισσότερο πρέπει νὰ σεβόμαστε καὶ νὰ υπακούμε καὶ νὰ δείχνουμε τὴν ἀγάπη μας στὴν πατρίδα μας, ὅταν βρίσκεται σὲ δύσκολη θέση, παρά στον πατέρα μας. καὶ ἢ νὰ τὴν πείθουμε ὅτι κάνει λάθος ἢ νὰ πράττουμε αὐτὰ που ζητάει - καὶ ἀν διατάζει νὰ υποστούμε κάτι, νὰ το υφιστάμεθα ἀδιαμαρτύρητα, εἴτε διατάζει νὰ μας χτυπήσουν, ἢ (καὶ) νὰ μας βάλουν φυλακή, εἴτε μας στέλνει στὸν πόλεμο γιὰ νὰ τραυματιστοῦμε ἢ νὰ πεθάνουμε;

Η ΦΡΙΚΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΝ ΣΤΙΣ ΓΑΛΕΡΕΣ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

Μια μακροχρόνια αντιπαράθεση του Χριστιανικού κόσμου της Δύσεως με τη συνεχιζόμενη επιθετικότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ακολούθησε την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Τούρκους το 1453. Ο αγώνας αυτός εκδηλώθηκε εντονότερα στη θάλασσα με τον Οθωμανικό στόλο να κυριαρχεί για πολλές δεκαετίες σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο, επί Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα (περ. 1475-1546) και με τους στόλους των δυτικών δυνάμεων, Βενετίας, Γένουας, Ισπανίας κλπ. να αναζητούν τρόπους για να ανακτήσουν τη χαμένη θαλασσοκρατία τους. Ηγετικές προσωπικότητες των δυτικών δυνάμεων στον αγώνα αυτόν αναδείχτηκαν ο Τζαν Αντρέα Ντόρια, στόλάρχος στην ατυχή ναυμαχία της Πρέβεζας (1538) και ο Δον Ζουάν Ντ' Αούστρια, θριαμβευτής στη ναυμαχία της Ναυπάκτου, όπου κατόρθωσε να καταστρέψει ολοσχερώς τον οθωμανικό στόλο της εποχής το έτος 1571. Στον αγώνα αυτό επικράτησης οι δύο στόλοι, ο χριστιανικός και οθωμανικός, ανέπτυσαν τεχνικές και μεθόδους πολέμου με σκοπό να βελτιώσουν την απόδοσή τους και να επικρατήσουν των αντιπάλων τους. Βασικό όπλο των στόλων της εποχής ήταν το βαριά εξοπλισμένο πλοίο, η γαλέρα, με μήκος που έφτανε τα 60 μέτρα και πλάτος από 5 έως 8 μέτρα. Παρά το σύγχρονο εξοπλισμό της με πυροβόλα όπλα και κανόνια η γαλέρα στα βασικά της χαρακτηριστικά ελάχιστα διέφερε από τις αντίστοιχες ρωμαϊκές γαλέρες, αλλά και τις αρχαίες αθηναϊκές τριήρεις, των οποίων υπήρξε φυσική εξέλιξη και συνέχεια. Η γαλέρα, πλοίο ισχυρό με μέσο βάρος 200 με 250 τόνους και πλή-

ρωμα 350 άτομα περίπου, είχε μέχρι και το 16ο αιώνα ως βασική κινητήρια δύναμη σκλάβους, συνήθως, κωπηλάτες, ενώ τα πανιά ελάχιστα χρησιμοποιούνταν την εποχή αυτή, σε ώρα ταξιδιού, όταν είχε ευνοϊκό άνεμο, για να ξεκουράζονται κάπως οι κωπηλάτες, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν επί μονίμου βάσεως, αλλά κυρίως στην ώρα της μάχης, που πάντα μάζευαν τα δύσχροστα πανιά για να διευκολύνονται οι γαλέρες στους απότομους ελιγμούς και έδιναν εντατικό ρυθμό στους ερέτες. Η κατασκευή της γαλέρας, που ήταν σχεδιασμένη για πολεμικές επιχειρήσεις, ήταν στενόμακρη, για να αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα. Είχε 25 μεγάλα κουπιά σε κάθε πλευρά, μήκους 14 μέτρων το καθένα, τα οποία τραβούσαν πέντε ή έξι κωπηλάτες καθισμένοι σε πάγκους, αλυσσοδεμένοι από τον αστράγαλο, οι οποίοι έτρωγαν, κοιμούνταν, ζούσαν ή πέθαιναν στην ίδια αυτή θέση, που καταλάμβανε χώρο 45 εκατοστών περίπου. Η ομοιόμορφη κίνηση των κωπηλατών γινόταν με σφυρίγματα ή βουρδουλιές και έπρεπε όλοι μαζί να σκκώνονται και να κάθονται απότομα τραβώντας με δύναμη το κουπί και δίνοντας ώθηση στη γαλέρα. Στην ένταση της μάχης, όταν οι ανάγκες για ταχύτητα, μεταβολή κατεύθυνσης ή κίνησης «όπισθεν» γίνονταν επιτακτικές, η σφυρίχτρα δεν αρκούσε για να δώσει παραγγέλματα και έπαιρνε τη θέση της το μασίγιο. Όταν τα κτυπήματα πυκνώναν και τα βασανιστήρια γίνονταν ανυπόφορα, επιτρεπόταν στους κωπηλάτες να κάνουν χρήση ενός πάματος από φελλό, το οποίο είχαν κρεμασμένο στο λαιμό τους, και να το σφίγγουν ανάμεσα στα δόντια τους για να αντέχουν τον

πόνος. Ουσιαστικά οι κωπηλάτες, που αποτελούσαν τα τρία τέταρτα του πληρώματος, ζούσαν σε μία κόλαση, εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες, αφού πάνω τους δεν υπήρχε κατάστρωμα παρά μόνο μια τέντα, μέσα σε βρωμίες και ακαθαρσίες, με ποντίκια να κυκλοφορούν ελεύθερα, σε μια ατμόσφαιρα ανυπόφορης δυσωδίας πέρα από τη σκληρή και βασανιστική εργασία στην οποία μόνιμα υποβάλλονταν. Από τις διάφορες ναυτικές δυνάμεις της εποχής μόνο οι Ιππότες της Μάλτας είχαν μια σπάνια για την εποχή αίσθηση υγιεινής και έβγάζαν κατά διαστήματα τις γαλέρες τους στα ρηχά για να τις καθαρίσουν. Οι ευγενείς που συνόδευαν συχνά τα πλοία μπορεί να απέφευγαν να βλέπουν το δυσάρεστο αυτό θέαμα, δε μπορούσαν όμως να αποφύγουν τη βαριά δυσάρεστη οσμή που αναδύοταν μέρα και νύχτα από το δυστυχημένο εκείνο πλήθος, ιδιαίτερα όταν είχε άπνοια ή αντίθετο άνεμο. Από την εποχή μάλιστα αυτή άρχισε να εμφανίζεται και η μεσογειακή συνήθεια της χρήσης έντονων ανδρικών αρωμάτων από τους ναυτικούς για το λόγο ακριβώς της εξουδετερώσεως της δυσσομίας αυτής. Το σύννηθες πλήρωμα μιας γαλέρας, όπως το γνωρίζουμε από την ακριβή περιγραφή του πληρώματος του Τζαν Αντρέα Ντόρια, περιλάμβανε πέρα από τον καπετάνιο, τον αρχηγό του πεζικού, ένα σημαιοφόρο, δύο εκπροσώπους των ευγενών, 3 εργάτες, 2 τοιράκια, 2 αρχιβομβαρδιστές, 4 βομβαρδιστές, έναν ιερέα, έναν γιατρό, 8 λοστρόμους, 30 ναύτες, 100 στρατιώτες και 200 κωπηλάτες. Οι αξιωματικοί και οι σπάνιοι επιβάτες έμεναν στα ελάχιστα δωμάτια που υπήρχαν στην πρύμνη του πλοίου, ενώ το πλήρωμα έμενε όπου έβρισκε, καθώς δεν υπήρχαν πάγκοι ή ιδιαίτεροι χώροι και οι κωπηλάτες κοιμόνταν πάνω στους πάγκους τους αλυσοδεμένοι. Η τροφή τους, ειδικά σε περιόδους πολέμου, οπότε επέβαιναν και στρατιωτικά τμήματα, ήταν πάντα περιορισμένη και περιλάμβανε για τους κωπηλάτες 850 γραμμάρια γαλέτα την ημέρα και μια σούπα από φάβα χωρίς λάδι κάθε δεύτερη

ημέρα, ενώ κρέας και κρασί δικαιούνταν τέσσερις φορές το χρόνο: τα Χριστούγεννα, το Πάσχα, την Πεντηκοστή και τις Απόκριες. Αντίθετα, το πλήρωμα και οι στρατιώτες δικαιούνταν, πέρα από τη γαλέτα και τη σούπα, μια μερίδα κρασί και 200 γραμμάρια κρέας ή παστό ψάρι την ημέρα. Το νερό και το κρασί δύσκολα αποθηκεύονταν και ιδίως το νερό είχε πάντα μία άσχημη γεύση από τα ξύλινα βαρέλια, αφού τα γυάλινα δοχεία δεν ήταν πάντα διαθέσιμα. Γι' αυτό άλλωστε υπήρχε ανάγκη για συχνές στάσεις ανεφοδιασμού με φρέσκο πόσιμο νερό. Το σιτηρέσιο βέβαια διαφοροποιείτο αν αντί για καταδίκους υπήρχαν ναυτικοί επί μισθώ ή απλώς για να εξοφλήσουν χρέη. Η ζωή των ανθράπων αυτών ήταν οπωσδήποτε καλύτερη, αφού αντιμετωπίζονταν ως μέλη του πληρώματος και χρησιμοποιούνταν συχνά και ως ένοπλοι στρατιώτες στις επιχειρήσεις, το λειτουργικό κόστος όμως της γαλέρας τότε ανέβαινε και το αποτέλεσμα στην ταχύτητα του πλοίου δεν ήταν τόσο ικανοποιητικό.

Η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία, πέρα από το ενδιαφέρον της για κινητοποίηση και συντονισμό των χριστιανικών δυνάμεων της Δύσεως για την αντιμετώπιση του μουσουλμανικού κινδύνου, γνώριζε την κατάσταση που επικρατούσε πάνω στις γαλέρες, αφού καθολικός ιερέας αποτελούσε συχνά μέλος του πληρώματος και φρόντιζε να προσαρμόζει τις εντολές της στις ανάγκες των ναυτικών. Σύμφωνα μάλιστα με μαρτυρίες της εποχής «χάρη σε ένα προνόμιο που παραχώρησε η Εκκλησία, στις γαλέρες ο επιβάτης που επιθυμεί να φάει φρέσκο μοσχαρίσιο ή κατσικίσιο κρέας που έκλεψαν στη στεριά οι στρατιώτες ή που έκλεψε ο ίδιος, μπορεί να το φάει ακόμα και τη Σαρακοστή κατά τη διάρκεια της νηστείας, την Παρασκευή, τις παραμονές των εορτών και όλες τις άλλες απαγορευμένες ημέρες. Μπορούν να το κάνουν χωρίς βάρος στη συνείδησή τους»¹. Το ενδιαφέρον βέβαια αυτό επιδεικνυόταν γιατί, παρόλη τη σκληρότητα του ναυτικού επαγγέλματος, υπήρχε πάντα στους ναυτικούς

μια ιδιάζουσα θρησκευτικότητα, αναμεμιγμένη με προλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Το πρόβλημα όμως στις γαλέρες ήταν ότι μ' αυτές τις συνθήκες διαβίωσης υπήρχαν μεγάλες απώλειες κωπηλατών, οι οποίοι πέθαιναν συχνά από τη σκληρή ζωή, την κακομεταχείριση και τις αρρώστιες. Αυτοί που τροφοδοτούσαν τις τάξεις των κωπηλατών ήταν κατάδικοι, φυλακισμένοι για μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, οι καλύτεροι όμως ερέτες ήταν πάντα οι ισοβίτες, που σύντομα αποδέχονταν τη μοίρα τους, προσαρμόζονταν στα βάσανα της γαλέρας και έτσι άντεχαν και απέδιδαν περισσότερο. Οι αιχμάλωτοι πολέμου, σκλάβοι μουσουλμάνοι, που συλλαμβάνονταν ή αγοράζονταν, ήταν πάντα μια βασική πηγή κωπηλατών, με καλύτερα προσαρμοζόμενους και πιο αποδοτικούς τους Μαυριτανούς (Βερβερίνους), ενώ οι Τούρκοι αιχμάλωτοι δεν απέδιδαν πολύ στην εργασία και οι περισσότεροι νέγροι πέθαιναν γρήγορα από μελαγχολία. Επειδή στις γαλέρες πάντα υπήρχε ανάγκη μυϊκής δύναμης, τα δικαστήρια της εποχής, λαϊκά και εκκλησιαστικά, φρόντιζαν να στέλνουν με μεγάλη ευχέρεια φυλακισμένους και καταδίκους στις γαλέρες, τους ονομαζόμενους γι' αυτό γαλερίτες. Η Ιερά Εξέταση έκανε πολλή δουλειά. «Μάγοι, πλαστογράφοι, αγύρτες, δολοφόνοι, Εβραίοι, αιρετικοί, ομοφυλόφιλοι, βέβηλοι ιερείς, ασεβείς ποιητές, "καταραμένοι καλλιτέχνες", μοιχοί και απλοί βλάσφημοι -η βλασφημία, όπως και η διγαμία, επέφερε ποινή δέκα χρόνων στο κουπί- βρίσκονταν μαζί, αλυσσοδεμένοι στον πάγκο της κωπηλασίας για απροσδιόριστο χρόνο, γιατί εξάλλου ένας καπετάνιος με έλλειψη κωπηλατών είχε την ευχέρεια να τους κρατήσει όσο χρόνο επέλεγε ο ίδιος», αναφέρουν πηγές της εποχής².

Ενώ όμως τις γαλέρες των χριστιανικών δυνάμεων της Δύσεως φρόντιζε να τις τροφοδοτεί η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία με την αποστολή άφθονων καταδικασμένων αιρετικών και άλλων αμαρτωλών, με το σκεπτικό να βασανιστεί εδώ

το σώμα τους για να σωθεί στην άλλη ζωή η ψυχή τους, είναι αξιοσημείωτο και εντυπωσιακό το ενδιαφέρον κάποιων απεσταλμένων μισιοναρίων της στην Ανατολή, Ιησουϊτών και αργότερα Καπουκίνων μοναχών, για την τύχη των χιλιάδων χριστιανών σκλάβων που είχαν αιχμαλωτιστεί και υπηρέτουσαν ως ισοβίοι κωπηλάτες στις τουρκικές γαλέρες. Ακόμα και μέσα στις μεγαλύτερες σκοπιμότητες και προπαγάνδες μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι ειλικρινείς, με προσφορά και αυτοθυσία. Οι Ιησουϊτες που ήταν εγκατεστημένοι στο Πέραν της Κωνσταντινουπόλεως επισκέπονταν τακτικά τον τουρκικό ναύσταθμο (Bagno) και πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες στους δυστυχείς εκείνους ανθρώπους, ιδίως όμως τους πρόσφεραν διέξοδο στα βάσανά τους την πίστη και την ελπίδα. Υποβλητικές και γεμάτες από μυστικισμό και έξαρση προς το θείο περιγράφονται από αυτόπτες μάρτυρες οι βραδινές ή νυχτερινές λειτουργίες που τελούσαν οι Ιησουϊτες, μέσα στον τόπον εκείνο της δυσωδίας και της κοινωνικής αθλιότητας. Οι ψαλμωδίες, οι εξομολογήσεις, η τέλεση του μυστηρίου της θείας ευχαριστίας μέσα στη νύκτα, αφού τότε μόνο έβρισκαν κάποια ελευθερία οι σκλάβοι, δονούσαν τα εξουθενωμένα νεύρα τους, συγκλόνιζαν τις κουρασμένες ψυχές τους, τους έφερναν δάκρυα στα μάτια και, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Απόστολος Βακαλόπουλος, τους δημιουργούσαν θρησκευτικό παραλήρημα και παραισθήσεις και τους έκαναν να ζουν στιγμές υπερκόσμιες³. Η ίδια δράση των Ιησουϊτών επεκτεινόταν και στις γαλέρες που ήταν προσορμισμένες στην Κωνσταντινούπολη και εκτελούσαν τα ίδια καθήκοντα στους σκλάβους κωπηλάτες. Τόσο μεγάλη ήταν η αφοσίωση που έδειχναν στο φιλανθρωπικό έργο τους οι Ρωμαιοκαθολικοί αυτοί μοναχοί ώστε, όπως βεβαιώνει ο μακαριστός καθηγητής, υποβάλλονταν σε μόχθους, ταλαιπωρίες και κινδύνους, ιδίως κατά την περιποίηση των ασθενών, ώστε έβρισκαν κάποτε και οι ίδιοι το θάνατο στην προσπά-

θεία τους να ανακουφίσουν τους ασθενείς. Αλλά και σε άλλα λιμάνια έκαναν το ίδιο. Οι ίδιοι οι σημερινοί Ιησούτες ομολογούν πως ένα από τα κριτήρια επιλογής των τόπων στους οποίους εγκαταστάθηκαν τότε αποστολές Ιησουϊτών στην Ανατολή ήταν τα λιμάνια, όπου διαχειμάζαν οθωμανικές γαλέρες με χριστιανούς κωπηλάτες. Έτσι ίδρυσαν σταθμούς στη Σμύρνη, τη Χίο, τη Νάξο, την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Χαλκίδα, την Κύπρο κ.α. για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους χριστιανούς σκλάβους των πλοίων. Φρόντιζαν ακόμη για τον εφοδιασμό όσων απελευθερώνονταν με εξαγορά ή όσων δραπετεύαν από τις γαλέρες και ήθελαν να επιστρέψουν στις πατρίδες τους, ενώ οργάνωναν ολόκληρο δίκτυο διαφυγής και διασώσεως τους.

Ενώ όμως τα χρόνια περνούσαν και τα μαρτύρια των σκλάβων συνεχίζονταν, τόσο από την πραγματική ανάγκη κίνησης των πλοίων όσο και από την απάνθρωπη ορθολογιστική προσπάθεια μείωσης του όποιου λειτουργικού κόστους, που πάντα αδιαφορεί για το πόσο ανθρώπινο πόνο μπορεί να προκαλέσει, αρκεί να εξασφαλιστεί φτηνή κινητήριος, μυϊκή εν προκειμένω, δύναμη, έρχεται η ίδια η ζωή και η ιστορία να δώσει λύση στο μαρτύριο των χιλιάδων σκλάβων των γαλερών. Από το 17ο αιώνα, και ουσιαστικά μετά τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571, άρχισε να διαφοροποιείται ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου και η κίνηση των πλοίων στράφηκε προς την ιστιοπλοΐα, η οποία εξελίχτηκε σε αποκλειστική κινητήριος δύναμη των πλοίων και επιδέξια ναυτική τέχνη, όπως αναδείχτηκε τους επόμενους αιώνες μέχρι και αυτή να παραδώσει την σκυτάλη στο σίδερο και τον ατμό που επικράτησαν ολοκληρωτικά στην πολεμική και εμπορική ναυσι-

πλοΐα από τα τέλη του 19ου αιώνα. Όσοι βασανίστηκαν τόσους αιώνες στα κάτεργα αυτά των γαλερών ασφαλώς δεν ήταν όλοι κακούργοι ή άξιοι της τύχης τους εγκληματίες. Υπήρχαν πολλοί αιχμάλωτοι πολέμου, τίμιοι ναυτικοί εξανδραποδισμένοι από πειρατές ή κουρσάρους, ανθρωπινή σάρκα πουλημένη σαν εμπόρευμα στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Ακόμα όμως και οι αιρετικοί, οι αμαρτωλοί και οι εγκληματίες, οι καταδικασμένοι στο κουπί, δεν έπαυαν να είναι άνθρωποι που διέπραξαν ίσως κάποια λάθη στη ζωή τους και κανείς από αυτούς δεν άξιζε μια τέτοια απάνθρωπη μεταχείριση. Ούτε για τον εχθρό του δε μπορεί κανείς να εύχεται μια τέτοια τύχη, πολύ περισσότερο να επιβάλει ο ίδιος τέτοια βασανιστήρια σε ανθρώπινα πλάσματα. Δε μπορεί επίσης στο όνομα της οποιασδήποτε σκοπιμότητας να δικαιολογήσει κανείς την πολιτική της τότε Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, που συντηρούσε μια τέτοια βαναυσότητα, έστω και με τον απώτερο σκοπό να ενισχύσει το χριστιανικό αγώνα εναντίον των απίστων ή για να ταλαιπωρήσει το σώμα των αμαρτωλών για να σωθεί μετά θάνατον η ψυχή τους. Ούτε φυσικά οι οποιοσδήποτε ανθρωπιστικές ενέργειες και αλτρουιστικές πράξεις μεμονωμένων προσώπων, εν προκειμένω των Ιησουϊτών, μπορούν να αμνηστεύσουν εγκληματικές πράξεις ή παραλήψεις άλλων ομοδόξων τους. Ας ευχηθούμε να μην υπάρξουν άλλες εποχές με τέτοια σκληρή μεταχείριση ανθρώπου από άνθρωπο και με υποκριτική αδιαφορία για τον ανθρώπινο πόνο, που υπάρχει και σήμερα αρκετός σε κάποια μέρη του πλανήτη μας.

Αρχιμ. **Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός,**
Δ/ντής Θρησκευτικού ΓΕΝ

¹ Απόστολου Βακαλόπουλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Γ' τόμ., Θεσσαλονίκη 1968.

² Αυτόθι σ. 123.

³ *Μαρτυρία Παντέρο Παντέρα εν Αρίνγκο Πετάκο "Ο Σταυρός και η Ημισέληνος"*, μφ. Ηλιοφώτιστη Παπαστεφάνου, Στέλλα Πεκιαρίδη, Ωκεανίδα, Αθήνα 2006, σ. 126.

Π. ΗΠΙΤΗΣ:

**ΕΝΘΕΡΜΟΣ ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ**

του Αρχιμ. Χριστ. Γ. Κωνσταντοπούλου

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης από τις 12 Απριλίου του 1820, που ανέλαβε με ενθουσιασμό την αρχηγεία της Φιλικής Εταιρείας, πάσχισε να προετοιμάσει όσο μπορούσε καλύτερα τον ξεσηκωμό τόσο των υποδούλων όσο και των Φιλελλήνων των Ευρωπαϊκών χωρών. Αμέσως με την έναρξη του αγώνα έκρινε ότι η Ελληνική Επανάσταση έπρεπε να επικοινωνήσει με τον Ευρωπαϊκό κόσμο.

Τα ρεύματα των μεγάλων ιδεών και δικαιωμάτων του ανθρώπου είχαν επιφέρει ενότητα αντιλήψεων μεταξύ των φιλελευθέρων ευρωπαϊκών κοινωνιών. Ο Υψηλάντης θέλησε παράλληλα προς τις πολιτικές του ενέργειες να απευθυνθεί προς την Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, για

να προκαλέσει το ενδιαφέρον της για τον Ελληνικό Αγώνα. Έτσι η έκκληση των Ελλήνων Επαναστατών προς τις κοινωνίες της Ευρώπης θα έβρισκε κόσμο προετοιμασμένο για να την ακούσει.

Ο Υψηλάντης, για το σκοπό αυτό, έστειλε στη Γερμανία και τη Γαλλία τον προσωπικό του γιατρό Πέτρο Ηπίτη (από την Πάργα), που κρίθηκε ως το πιο κατάλληλο πρόσωπο γι' αυτή την αποστολή. Ο Ηπίτης στα τριάντα του χρόνια κατηχήθηκε στην Φιλική Εταιρεία (Αύγουστος 1818) και έδειξε φλογερό ενθουσιασμό κατά τις προπαρασκευαστικές ενέργειές της.

Η επιλογή τού Ηπίτη, ως ειδικού απεσταλμένου του γενικού αρχηγού, δεν ήταν τυχαία. Ο Ηπίτης

ήταν «πολύγλωσσος και επιτήδειος» και είχε πολλές γνωριμίες στη Δυτική Ευρώπη. Στην Οδησσό είχε συμβάλει με γενναία χρηματική εισφορά στην αγορά πλοίου, εφοδιασμένου με όπλα και πολεμοφόδια. Η δραστηριότητα που είχε δείξει στο παρελθόν αποτελούσε εγγύηση για την επιτυχία της αποστολής του. Η διαταγή της αποστολής έγινε στην Οδησσό την 1η Απριλίου και υπογράφηκε από τον Δημ. Υψηλάντη, ως «επίτροπον του αρχιστρατήγου». Στον Ηπίτη edίδοντο, με τη διαταγή αυτή, γενικές οδηγίες: «Ἀπεφασίσαμεν νά ὑπάγης εἰς τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις τῆς Γερμανίας καί Γαλλίας, νά κοινοποιήσης εἰς ὅσους Φιλέλληνας ἀπαντήσης τόν κατά τῆς ἀνομίας καί κατά τῆς ἀπαιδευσίας ἐξοπλισμόν μας καί τὰς προόδους τοῦ Φοίνικος τῆς Ἑλλάδος, νά καταπείσης καί νά μᾶς στείλῃς σοφοῦς συναντιλήπτορας τῶν ἐπιχειρημάτων μας...».

Ο Ηπίτης είχε εφοδιαστεί με στατικά γράμματα του Δημ. Υψηλάντη προς τους «Φιλέλληνας Γερμανούς και Γάλλους» και προς τους «Φίλους ὁμογενεῖς τούς διατρίβοντας εἰς τήν φωτισμένην Εὐρώπην». Περιηγήθηκε πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις. Στο πέρασμά του από τη Γερμανία, το Παρίσι, την Ολλαν-

δία και το Λονδίνο οι ενέργειές του είχαν σπουδαία αποτελέσματα. Οι επαφές του με λογίους και καθηγητές Πανεπιστημίων όπως τον Θείρσιον, τον Γουλιέλμο Κρουγ, με κορυφαίους ανθρώπους του πνεύματος και αυτόν ακόμα τον Πρωθυπουργό της Γαλλίας Richelieu, καθώς αργότερα και με τον Guilford και με τους ὁμογενεῖς εμπορους τῆς Αγγλίας και του Ἀμστερνταμ προκάλεσαν ενθουσιασμό.

Ανάμεσα στις ενέργειες του Ηπίτη εντάσσεται και η επίμονη μέριμνά του για να τυπωθούν και να κυκλοφορήσουν ξενόγλωσσα φυλλάδια με φιλελληνικό περιεχόμενο. Οι ελληνικοί κύκλοι τού Παρισιού και του Λονδίνου συνέβαλαν πρόθυμα σ' αυτή την προσπάθεια.

Η αποστολή του Ηπίτη σημείωνε, ιδιαίτερα στις γερμανικές πόλεις, μεγάλη επιτυχία. Φιλελληνικές εταιρείες ιδρύθηκαν στο Δαρμστάτ, την Αϊδελβέργη, την Ιένα, την Γοττίγγη, το Αμβούργο, τις Βρυξέλλες. Από όλες αυτές τις πόλεις πέρασε ο Ηπίτης. Η Γερμανία επάλλετο πλέον από φιλελληνικό ενθουσιασμό.

Αλλά, και ο γαλλικός φιλελληνισμός υπήρξε σπουδαίο φαινόμενο, κυρίως με την φιλελληνική σταυροφορία τού γαλλικού τύπου. Στο

Παρίσι περίμενε τον Ηπίτη μεγάλη επιτυχία. Ο παλαιός γνώριμός του δούξ Richelieu ήταν τότε Πρωθυπουργός. Ο Ηπίτης επισκέφθηκε τον Richelieu και βρήκε στο πρόσωπό του έναν ενθουσιώδη Φιλέλληνα, ο οποίος τον διαβεβαίωσε για τις ευμενείς διαθέσεις της Γαλλίας και του πρόσθεσε ότι μπορούσε να βασίζεται και επί των αισθημάτων του γαλλικού λαού.

Ο Ηπίτης μετά από τις ενέργειές του στη Γαλλία πήγε στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, όπου εκεί συνvergάστηκε με τον Έλληνα έμπορο Παλαιολόγο, για την φιλελληνική κίνηση της Ολλανδίας. Από εκεί πέρασε στο Λονδίνο και ήρθε σε επικοινωνία με επιφανείς Βρετανούς, οι οποίοι προέβησαν σε σημαντικές φιλελληνικές ενέργειες. Ο Ηπίτης συνάντησε στο Λονδίνο τον συνταγματάρχη Θωμά Γόρδων και τον επιφανή λόρδο Γίλφορντ. Εξέθεσε σε αυτούς την υπόθεση της Ελληνικής Επανάστασης και αυτοί υποσχέθηκαν τη συνδρομή τους, η οποία πράγματι υπήρξε μεγάλη. Από όσα αναφέρθηκαν, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο μέρος του Φιλελληνι-

σμού, στον πρώτο χρόνο του ελληνικού αγώνα, ήταν έργο της σπουδαίας προσωπικότητας, του ιατρού Πέτρου Ηπίτη.

Το 1830 ο Π. Ηπίτης ήλθε στην Αθήνα, όπου εξάσκησε την ιατρική και έγινε μέλος του Ιατρικού Συνεδρίου. Διετέλεσε από τους πρώτους Δημοτικούς συμβούλους των Αθηνών και έγραψε συγγράμματα όπως «Λοιμολογία ή περί πανώλους, προφυλάξεως καί εξολοθρεύσεως αὐτῆς», «Ἡ πανώλης εἰς Πόρον» και άλλα συγγράμματα, τα οποία έμειναν ανέκδοτα και φυλάσσονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Πέθανε στις 29 Ιουνίου του 1861 σε ηλικία 66 χρονών.

Βιβλιογραφία

Διονύσιος Α. Κόκκινος, «Ἡ Ελληνική Επανάσταση», τ. 2ος, σελ. 432 κ.ε., εκδ. οίκος «Μελίσσα», Αθήνα, 1967.

«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. 12ος, σελ. 320 Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1975.

«Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου», τ. Γ', λήμμα: Ηπίτης Πέτρος, σελ. 274, 1980, Αθήνα.

Χρ. Α. Στασινόπουλος, «Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821», τ. 2ος, λήμμα: Ηπίτης Πέτρος, σελ. 161, εκδ. Δεδεμάδη, Αθήνα.

«Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ ΤΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ»

Ιωάννης-Γαβριήλ Εϋνάρδος (1775 – 1863)

Ο Ιωάννης-Γαβριήλ Εϋνάρδος υπήρξε πνεύμα γενναίο και φιλελεύθερο, με βαθιές ανθρωπιστικές αντιλήψεις, με σεβασμό στις πνευματικές αξίες. Ήταν περισσότερο από φιλέλληνας: ήταν Έλληνας στο φρόνημα, όπως πίστευε και διακήρυσσε ο ίδιος.

Στον ξεσκακισμό του Έθνους έγινε το κέντρο και η πηγή μιας εκτεταμένης δραστηριότητας για να κινητοποιηθεί η διεθνής κοινή γνώμη, να υπερνικηθεί η αντίδραση Αυλών και Κυβερνήσεων και έτσι να φτάσει στην Ελλάδα σημαντική και σωτήρια για τον αγώνα βοήθεια, υλική και ηθική, της οποίας ένα τμήμα αποτελούσε προσωπική προσφορά του ίδιου του Εϋνάρδου.

Η συγκρότηση του ελεύθερου κράτους τράβηξαν το θερμό ενδιαφέρον του Εϋνάρδου και βρήκαν στο πρόσωπό του τον σοφό σύμβουλο και τον ειλικρινή συμπαραστάτη. Όταν φονεύθηκε ο Καποδίστριας, ο Εϋνάρδος αγωνίστηκε να αποκρούσει τα δυσμενή για την Ελλάδα σχόλια, να αποτρέψει την απογοήτευση των φιλελλήνων, να κατευιάσει τα πάθη ανάμεσα στους Έλληνες, και να υπερασπιστεί τη μνήμη του κυβερνήτη.

Πολλά στοιχεία τοποθετούν τον Εϋνάρδο στην κορυφή της σεβαστής χορείας των πολυπληθών φιλελλήνων που παραστάθηκαν τους προπάτορές μας στον αγώνα τους να αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό και να θεμελιώσουν τη σύγχρονη Ελλάδα. Από ορισμένες απόψεις και σε ορισμένους

τομείς, ο Εϋνάρδος πρόσφερε περισσότερο από κάθε άλλον φιλέλληνα· από άλλες απόψεις και σε άλλους τομείς είναι μοναδικός. Ο Όθωνας τον είχε αποκαλέσει «πρύτανη των φιλελλήνων».

Πολλοί λόγοι έχουν συντελέσει στο γεγονός ότι ο εξοχός Εϋνάρδος δεν έχει ανάμεσά μας παρουσία ανάλογη με το μέγεθος των ευεργεσιών του, της αγάπης και της εμπιστοσύνης του προς το έθνος μας. Οι φιλέλληνες που έγιναν περισσότερο γνωστοί και τιμήθηκαν πιο πολύ είναι εκείνοι που έπεσαν στη μάχη· τους ακολουθούν εκείνοι που έλαβαν μέρος σε σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις. Έτσι γίνεται φανερό ότι ο Εϋνάρδος δεν έγινε ευρύτερα γνωστός από την αρχή. Η σημασία του ως φιλέλληνα δεν μπορεί να συλληφθεί χωρίς τη γνώση ολόκληρης της δραστηριότητάς του.

Για τον Εϋνάρδο έχει γίνει ως σήμερα αρκετή προεργασία και από Ελβετούς και από Έλληνες ερευνητές. Τώρα χρειάζεται μία καλή μονογραφία, με διπλή σκοπιμότητα, αν είναι δυνατό: μία εργασία που να είναι επιστημονική, συγχρόνως όμως να μπορεί να διαβάζεται ευχάριστα και από μη ειδικούς. Από εκεί θα περάσουν στοιχεία για τον Εϋνάρδο στις ιστορίες για την ελληνική επανάσταση και στις ιστορίες της νεώτερης Ελλάδας.

(βλ. «Μνήμη Ιωάννη-Γαβριήλ Εϋνάρδου», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, 1977)

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

του **Β. Χαραλαμποπούλου**,
Φιλολόγου - Θεολόγου

Ο φιλελληνισμός είναι ιστορικό φαινόμενο που εκδηλώθηκε λίγο πριν από την μεγάλη Ελληνική Επανάσταση και κυρίως στα χρόνια της Επανάστασης. Φιλελληνισμός είναι η αγάπη των ξένων προς την Ελλάδα και η θερμή συμπάραση στον ελληνικό αγώνα υπέρ της Ανεξαρτησίας. Η λατρεία προς την κλασική αρχαιότητα αναζωπυρώθηκε κυρίως κατά τον 18ο αιώνα με την μελέτη των αρχαίων ελληνικών μνημείων και στράφηκε προς τη σύγχρονη Ελλάδα με τα έργα των περιηγητών κατά τις αρχές του 19ου αιώνα. Η αγάπη προς τη σύγχρονη Ελλάδα αναπύχθηκε με τον μεγαλειώδη αγώνα των Ελλήνων υπέρ της Ελευθερίας. Όσοι συ-

μβαθούσαν τότε την Ελλάδα ενθουσιαζόντουσαν από τα κατορθώματα των Ελλήνων και με κάθε τρόπο προσπαθούσαν να εξεγείρουν το φρόνημα των λαών της Ευρώπης υπέρ αυτών.

Η φλόγα του Φιλελληνισμού πυρπόλησε τόσο πολύ τις ψυχές των λαών της Ευρώπης, ώστε συνέβη να έλθουν πολλοί στην αγωνιζόμενη Ελλάδα για να αγωνιστούν υπέρ της ελευθερίας των Ελλήνων. Πολλοί έδωσαν το αίμα τους και θυσιάστηκαν για την ιερή αυτή υπόθεση. Άλλοι συγκέντρωσαν χρήματα, πολεμοφόδια, φάρμακα και άλλοι και τα έστειλαν προς τους αγωνιζόμενους Έλληνες. Άλλοι έγραφαν ποιήματα ή πεζά με τα οποία εξυμνούσαν τα

κατορθώματα των Ελλήνων και παρακινούσαν σε βοήθεια προς τους αγωνιζομένους Έλληνες. Το ρεύμα αυτό του Φιλελληνισμού παρέσυρε τελικά και κυβερνήσεις ευρωπαϊκών κρατών και μετέστρεψε την πολιτική τους υπέρ της Ελλάδος, ενώ αρχικά ήσαν κηρυγμένες εναντίον κάθε επαναστατικού κινήματος, γιατί επικρατούσαν τότε οι αρχές της Ιεράς Συμμαχίας, που προσπαθούσε να εμποδίζει τις αναταραχές και τα επαναστατικά κινήματα που επακολούθησαν τη Γαλλική Επανάσταση.

Η Ελληνική Επανάσταση δεν έμοιαζε με τα επαναστατικά κινήματα των άλλων λαών της Ευρώπης. Είχε βαθύτερο περιεχόμενο και ακριβώς γι' αυτό συγκινούσε τις καρδιές όλων και κινούσε τον θαυμασμό και έπειθε περί της αγνότητας των σκοπών και των ιδανικών του ελληνικού αγώνα.

Μερικά δυτικά κράτη είχαν φιλοτουρκική τακτική και για λόγους συμφέροντος, που επέβαλλαν όχι ευνοϊκή στάση αλλά αντίθετη έναντι των Ελλήνων. Η ορ-

μητικότητα και ο ενθουσιασμός των Ελλήνων του 1821 έκαμψε τελικά και την αντίδραση των Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων που υποχώρησε μπροστά στο κύμα του Φιλελληνισμού, υπέρ των Ελλήνων. Έτσι μεταστράφηκε, σχεδόν τελείως, η ευρωπαϊκή πολιτική και πέρασε στη θερμή υποστήριξη περί του ποίος θα φανεί περισσότερο φίλος των Ελλήνων.

Αλλά, πώς και γιατί εγεννήθηκε αυτό το εκπληκτικό φαινόμενο του ενθουσιασμού των ευγενεστέρων πνευμάτων της Ευρώπης υπέρ του ελληνικού αγώνα; Τι το ιδιάζον είχε, άραγε, η Ελληνική Επανάσταση ώστε να προκαλέσει ενθουσιασμό στις ψυχές των πολιτισμένων λαών; Ασφαλώς, στην πρώτη θέση έρχεται ο ηρωισμός των Ελλήνων του 1821. Αλλά, δεν είναι μόνον αυτό. Είναι και το γεγονός ότι τα κατορθώματα αυτά προέρχονται από έναν λαό με ένδοξο παρελθόν που θύμιζαν τους άθλους και τους αγώνες των αρχαίων Ελλήνων υπέρ της ελευθερίας. Ο Γάλλος Pellion, αξιωματικός της στρατιάς του Μαι-

ζών που πολέμησε στην Πελοπόννησο το 1828, έγραφε, μεταξύ άλλων, και τα εξής: «Οι Έλληνες τότε ήσαν πολύ λίγο γνωστοί. Στο άκουσμα των πρώτων κατορθωμάτων τους οι ξένοι ευχαριστήθηκαν από την ιστορία των προγόνων τους που προβαλλόταν με χρώματα λαμπρά. Ο πατριωτισμός τους φαινόταν αντάξιος της αρχαίας Σπάρτης. Και ενώ πολλοί, μέχρι τότε, είχαν πιστέψει ότι είχε χαθεί το Γένος των Ελλήνων και ότι οι νέοι Έλληνες δεν είχαν τίποτε κληρονομήσει από τις αρετές των προγόνων τους, ήλθε η μεγάλη Επανάσταση του 1821 για να διακηρύξει στην οικουμένη ότι το έθνος των Ελλήνων ζει και ότι έφτασε η ώρα να αποτινάξει τις αλυσίδες της δουλείας. Συνεπώς η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση απέδειξε ότι οι Έλληνες διατηρούν τις αρετές των ενδόξων προγόνων τους και την αγάπη τους προς την ελευθερία.

Αλλος σοβαρός λόγος που προκάλεσε το κίνημα του Φιλελληνισμού ήταν και η συμπάθεια των Χριστιανικών λαών

της Ευρώπης προς τους Έλληνες Χριστιανούς που μάχονταν κατά των Βαρβάρων Μουσουλμάνων, έναν αγώνα ηρωικό και άνιστο. Το θρησκευτικό συναίσθημα επηρέασε πολύ τις ψυχές των Ευρωπαίων και μάλιστα των Ρώσων, οι οποίοι ήσαν ομόδοξοι, και από τα μέσα του 18ου αιώνα υποστήριζαν τους Έλληνες. Εξάλλου και ο θρησκευτικός χαρακτήρας του πολέμου των Ελλήνων, ο οποίος γινόταν υπέρ πίστεως και πατρίδος, υπήρξε στοιχείο που με την αθρόα συμμετοχή των κληρικών και των μοναχών και μάλιστα του Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε΄ προκάλεσαν ακόμη περισσότερο τη συμπάθεια των Χριστιανικών λαών της Ευρώπης αλλά και των Η.Π.Α. Ο Pellion, που αναφέραμε πιο πάνω, έγραφε στη συνέχεια: «Αμέσως τα περισσότερα ευρωπαϊκά έθνη αντεπροσωπεύθησαν με ευγενείς αντιπροσώπους εις τα πεδία των μαχών της Ελλάδος και η σημαία του σταυρού έγινε το σύμβολο της ανεξαρτησίας των λαών».

Τέλος, το πνεύμα του Φιλελευ-

θερισμού που επεκράτησε στην Ευρώπη μετά την Γαλλική Επανάσταση προκάλεσε ενθουσιασμό υπέρ των Ελλήνων, οι οποίοι αγωνιζόντουσαν για τα ιδανικά της ελευθερίας.

Είναι χαρακτηριστικό πως μετά την Ελληνική Επανάσταση αρχίζει η παρακμή του Φιλελληνισμού και παρουσιάζονται φαινόμενα υποτιμήσεως των Ελλήνων. Το κλίμα αυτό ευνόησε τη διάδοση των ιδεών του μισέλληνα Φαλμεράϋερ ότι οι νέοι Έλληνες δεν έχουν καμιά σχέση με τους αρχαίους και ότι είναι απόγονοι των Σλάβων κ.λπ. Η στάση αυτή δημιουργήθηκε και λόγω της απογοήτευσης των Ευρωπαίων από τα πρώτα βήματα του ελεύθερου ελληνικού κράτους όπου επικράτησε η μικροπολιτική, τα πάθη και η διχόνοια. Και ακόμη, γιατί δεν παρουσιάστηκε η αναμενόμενη πρόοδος των γραμμάτων, που θα υπενθύμιζε τη δόξα του αρχαίου πολιτισμού. Είναι βέβαια αλή-

θεια ότι έγιναν αρκετά για την πολιτιστική πρόοδο της χώρας μας, αλλά τα πολιτικά πάθη δεν άφησαν να διοχετευθεί όλη η ζωτικότητα του λαού και τον παρέσυραν σε έριδες και φιλονικίες που επιβράδυναν την πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου.

Το φαινόμενο του Φιλελληνισμού, αλλά και του μισέλληνισμού που επακολούθησε από μέρους διανοουμένων των μεγάλων κρατών, είναι πολύ διδακτικό και πρέπει να μας εμβάλει σε σκέψεις σοβαρές. Όταν αγωνιζόμαστε για τις εθνικές μας παραδόσεις και τη χριστιανική πίστη μας, για την ελευθερία και τη δημοκρατία, και όταν δεν ενθουσιαζόμαστε από ξένες ιδέες, αλλά κρατούμε σταθερά τα εθνικά μας ιδανικά και την πολιτιστική μας κληρονομιά, οι άλλοι λαοί θα μας σέβονται και θα μας αγαπούν. Η σύγχρονη Ελλάδα πρέπει να προβάλλεται, κατά κύριο λόγο, με τον πνευματικό της πολιτισμό.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

του **Νικ. Κάτσα,**
Εκπαιδευτικού

9 Ιανουαρίου 1828

Το Αγγλικό πολεμικό πλοίο "Warspite" με επιβαίνοντες τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και την ακολουθία του απέπλευσε από το Ναύπλιο για την Αίγινα.

Στη μέση του Σαρωνικού η νεότευκτη φρεγάτα «ΕΛΛΑΣ», η ναυαρχίδα του Ελληνικού στόλου, χαιρετούσε το ξένο πολεμικό με τον Κυβερνήτη της χώρας και ο ναύαρχος Μιαούλης ανέβηκε στο πλοίο για να χαιρετήσει τον Καποδίστρια.

11 Ιανουαρίου 1828

«**Π**ερί λύχνων άφάς», όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «τό "Warspite" άραξεν εϊς τόν λιμένα τής Αϊγίνης». Η Αντικυβερνητική Επιτροπή και οι Γραμ-

ματείς της επικράτειας ανέβηκαν πρώτοι στο πλοίο.

12 Ιανουαρίου 1828

Τα ελληνικά πλοία που ήταν αραγμένα στο λιμάνι, το ρωσικό πολεμικό «ΕΛΕΝΗ», δύο γαλλικά πλοία, μία κορβέτα και η φρεγάτα «ΗΡΑ», όλες οι αρχές του νησιού, οι προεστοί της Πελοποννήσου και της Ρούμελης, με επικεφαλής την Αντικυβερνητική Επιτροπή, όλος ο λαός της Αίγινας υποδέχτηκαν επίσημα τον πρώτο Κυβερνήτη.

Τον Καποδίστρια είχε εκλέξει Κυβερνήτη στις 27 Μαρτίου 1827 η Γ' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων στην Τροιζήνα και είχε επικυρώσει την εκλογή του η Συνθήκη του Λονδίνου στις 6 Ιουλίου του 1827 με εγγυήτριες δυνάμεις την

Αγγλία, τη Ρωσία και τη Γαλλία, μία συνθήκη που, παρά τα δυσμενή άρθρα για την Ελλάδα, ήταν ένα σημαντικό βήμα για να διαρραγεί το φράγμα της απομόνωσης και να πραγματοποιηθεί μια πρώτη προσέγγιση του ελληνικού ζητήματος από τις Ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις.

14 Ιανουαρίου 1828

Γίνεται η επίσημη έπαρση της ελληνικής σημαίας στην προκυμαία της Αίγινας και «αί πυροβολικαί ἀντικαιρετήσεις» σήμαιναν την έναρξη μιας μεγάλης στιγμής για την Αίγινα και την Ελλάδα μας.

Ο Κυβερνήτης «ἀπέβη εἰς τήν ξηράν ἐπὶ ὀλκάδος τοῦ δικρότου "Warspite" φερούσης τήν ἑλληνικὴν σημαίαν, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς πλοιάρχους Πάρκερ καὶ Δέβλαγκ τῆς γαλλικῆς φρεγάτας».

Ο δρόμος που οδηγούσε από τον γιαλό προς το βουλευτήριο, όλες οι γύρω κατοικίες και η περιοχή γύρω από το βουλευτήριο ήταν γεμάτα από κόσμο, που πλημμύριζε από ενθουσιασμό και κρατούσε κλαδιά από ελιά και δάφνη, ενώ ταυτόχρονα ζητω-

κραύγαζε τον Κυβερνήτη.

Ο Κυβερνήτης «μέ χαρίεν ἀλλὰ σοβαρόν ὕφος καὶ βάδισμα» προχωρούσε παρατηρώντας το πλήθος, στα πρόσωπα των οποίων έβλεπε το τραγικό πρόσωπο της Ελλάδος.

«... Είδα πολλά εἰς τὴν ζωὴν μου, ἀλλὰ σαν τὸ θέαμα αὐτό που εἶδα ὅταν ἐφθασα στὴν Αἴγινα, δὲν εἶδα τι παρόμοιο ποτέ, καὶ ἄλλος νὰ μὴ τὸ ἰδεῖ· προεῖδα μεγάλα δυστυχήματα γιὰ τὴν πατρίδα...», ἔλεγε αργότερα στον Γ. Τερτσέτη.

«Ζήτω ὁ Κυβερνήτης μας, ὁ σωτήρας μας, ὁ ἐλευθερωτὴς μας!», φώναζαν γυναῖκες ταλαιπωρημένες, ἄνδρες με λαβωματιές πολέμου, ὀρφανὰ γδυτά.

«Δὲν ἦτον τὸ συναπάντημά μου φωνὴ χαράς, ἀλλὰ θρήνος· ἡ γῆ ἐβρέχετο ἀπὸ δάκρυα· ἐβρέχετο ἡ μυρτιά καὶ ἡ δάφνη τοῦ στολισμένου δρόμου ἀπὸ τὸ γιαλό ὡς τὴν ἐκκλησίᾳ. ἀνατρίχιαζα, μου ἔτρεμαν τὰ γόνατα, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ μού ἔσχιζεν τὴν καρδιά μου. Μαυροφορεμένες γυναῖκες, γέροντες καὶ ὀρφανὰ παιδιὰ μού ζητούσαν νὰ τὰ ζήσω...», γράφει ὁ Καποδίστριας.

Μέσα ἀπ' αὐτὸν τὸν δρόμο

τον στολισμένο από μυρσίνες και δάφνες αλλά και δάκρυα έφτασε στη «Μητροπολιτική Εκκλησία της Παναγίας», που χρoσίμευε και για έδρα του βουλευτηρίου ως τότε, όπου θα ψαλλόταν η επίσημη δοξολογία.

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή τον οδήγησε να ανέβει στον «στολισμένο θρονίσκο» που είχαν ετοιμάσει. Ο Καποδίστριας αρνήθηκε... «έμεινεν εις το έδαφος όρθιος και ασκεπής».

Μετά την δοξολογία, τον πανηγυρικό λόγο εκφώνησε ο Θεόφιλος Καΐρης: «Οὐκ ἄρξω ἐγώ· οὐκ ἄρξει ὁ υἱός μου ἐν ὑμῖν· Κύριος ἄρξει ὑμῶν. Κύριος κυβερνήσει ὑμᾶς...». «Ζῆθι! Ἄλλ' ἔχων ἱερόν ἐμβλημα. Ὁ Θεός καί ἡ δικαιοσύνη κυβερνήσουσι τήν Ἑλλάδα...». «Ζῆθι! Ἀλλά κυβερνῶν οὕτως, ὥστε νά αἰσθανθῇ ἡ πατρίς, νά καταλάβωμεν καί ἡμεῖς, νά ἐπαναλάβῃ καί ἡ ἀδέκαστος ἡ ἱστορία, νά ἀντηχήσωσιν ὅλοι οἱ αἰῶνες, ὅτι οὐ Σύ, οὐδέ ὁ υἱός σου, οὐδέ ὁ οἰκεῖός σου, οὐδέ ὁ φίλος σου, οὐδέ πνεῦμα φατρίας, ἀλλά ἀληθῶς αὐτός ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, αὐτό τό δίκαιο, αὐτοί τῆς Ἑλλάδος οἱ θεσμοί κυ-

βερνώσι τήν Ἑλλάδα διά Σοῦ...».

Η ομιλία του Θεόφιλου Καΐρη περιείχε συμβουλές και συστάσεις για σώφρονα και μετριόφρονη χρήση της εξουσίας που είχε δοθεί στον Κυβερνήτη και δεν ήταν λόγος με κολακείες που συνηθίζονται σ' αυτές τις περιπτώσεις.

Κάποιος ενοχλήθηκε από την ομιλία του Θεόφιλου Καΐρη. Ήταν ο Γεώργιος Μαυρομικάλης. Μάλιστα ανέβηκε στον εξώστη και τον τραβούσε να κατέβει για να μην απογοτευθεί ο Κυβερνήτης από τις δυσκολίες που του παρουσίαζε ο ομιλητής.

Αλλά, αυτός ο Μαυρομικάλης με τον αδελφό του ήταν που στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831 έξω από το Ναό του Αγίου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο δολοφόνησαν τον Κυβερνήτη. Τι ειρωνεία! Πράγματι άβυσσος η καρδιά του ανθρώπου.

Όταν τελείωσε η τελετή, ο Κυβερνήτης οδηγήθηκε στο σπίτι που είχε καθοριστεί για να μείνει.

Τις επόμενες μέρες άρχισε να εκδίδει τους πρώτους νόμους του Κράτους, τα πρώτα ψηφίσματα.

Τα τέσσερα χρόνια που κυβέρνησε ο Καποδίστριας την Ελλάδα δεν έχουν τα ανάλογά τους στα

υπόλοιπα χρόνια της Κοινοβουλευτικής ζωής του τόπου. Υπερβολή; Ίσως, αλλά η παρουσία τόσων «καποδιστριακών» κτισμάτων στην Αίγινα είναι ενδεικτική των ποικίλων ενδιαφερόντων του Κυβερνήτη. Το Κυβερνείο, η Βιβλιοθήκη, το Νομισματοκοπείο, το Ορφανοτροφείο μένουν αψευδείς μάρτυρες για να μας θυμίζουν τις ποικίλες δραστηριότητες του Καποδιστρια για να ιδρύσει Κράτος, νόμισμα, τραπεζικό σύστημα, εκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια και τόσα άλλα από το μηδέν που παρέλαβε και με τις οικονομικές εισφορές του ιδίου και των Ευρωπαίων φιλελλήνων που προσέelukσε.

Ο «θρονίσκος», που είχε στηθεί για την ορκωμοσία του και που κατόπιν τον χρησιμοποιούσε ως στασίδι για να παρακολουθεί τη θεία Λειτουργία, υπάρχει ακόμα στη θέση του «κλειστός».

Όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε επισκεφτεί κάποτε την Αίγινα και παρακολουθήσει τη θεία Λειτουργία στη Μητρόπολη, τον είχαν ανοίξει. Ο

ίδιος όμως δεν δέχτηκε να καθίσει στη θέση αυτή, αλλά παρέμεινε όρθιος εις ένδειξη σεβασμού και τιμής προς τον πρώτο Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια.

Ο σοφός και πολύπειρος Κυβερνήτης Καποδίστριας, όταν απευθυνόταν προς τους συμπατριώτες του, έλεγε: «Αδελφοί, μη θαρρείτε πως κάναμε το πιο σπουδαίο με το να λευτερωθούμε από τους Τούρκους. Το πιο σπουδαίο μας απομένει τώρα να το κάνουμε. Και είναι να φυλάξουμε αυτή την ελευθερία».

Και είχε δίκιο ο Κυβερνήτης. Οι Έλληνες ήξεραν να κερδίζουν την ελευθερία. Δεν ήξεραν, όμως, τόσο καλά να τη διατηρούν μέσα στην ομόνοια και την ευνομία.

Η πορεία του χρέους για την ιερή υπόθεση της πατρίδας ήταν για τον Καποδίστρια μια δύσκολη πορεία προς τον Γολγοθά, όπως ο ίδιος είχε προβλέψει όταν πληροφορήθηκε την εκλογή του.

Στους αντιπάλους του, όμως, ο ίδιος έλεγε: «Δεν ζει ο άνθρωπος, ζει το έργο του!».

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ

του **Ν. Τσιρώνη**,
Κριτικού Θεάτρου

Στα βορειοδυτικά σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις ηγεμονίες που διοικούσαν διορισμένοι από την Υψηλή Πύλη Φαναριώτες οσποδάροι την περίοδο από το 1711 μέχρι την έκρηξη της Επανάστασης του 1821, η τουρκική κυριαρχία ήταν κάπως χαλαρή. Εκεί είχαν εγκατασταθεί πολλοί Έλληνες. Οι ελληνικές κοινότητες στις περιοχές αυτές ανθούσαν οικονομικά και είχαν την δυνατότητα να διατηρούν σχολεία. Συνήθιζαν στα σχολεία οι μαθητές να απαγγέλλουν μέρη από τις αρχαίες ελληνικές τραγωδίες που διδάσκονταν. Η πρακτική αυτή είχε τους εξής τρεις στόχους: α) την άσκηση στη γλώσσα και την εξάσκηση στην απαγγελία, που αποτελούσε πατριωτική διδασκαλία, β) την υπενθύμιση μέσω των έργων αυτών του πολιτισμού των προγόνων και γ) την επισήμαν-

ση της θλιβερής κατάστασης που επικρατούσε κάτω από την δουλεία.

Η σύγκριση ήταν αναπόφευκτη και πυροδοτούσε τον πόθο για την ελευθερία. Ερασιτεχνικές θεατρικές παραστάσεις δίδονταν στα αρχοντικά των ευπόρων και στις αυλές των αρχόντων.

Από τα τέλη του 18ου αιώνα στις περιοχές αυτές η θεατρική ζωή πρόβαλε δειλά με μεταφράσεις, χειρόγραφες ή τυπωμένες, ξένων θεατρικών έργων όπως του κορυφαίου Γάλλου κωμωδιογράφου Μολιέρου, του Βενετσιάνου κωμωδιογράφου Κάρλο Γκολντόνι, του Πιέτρο Μεταστάσιο, του Βολταίρου, του Αλφιέρι, του Ρακίνα κ.ά. Μεταφραστές των έργων ήσαν οι Κ. Κοκκινάκης, Γ. Ν. Σούτσος, Ι. Παπαδόπουλος, Γ. Σερούιος, Μ. Χρισταρής, Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής. Πρώτη, χρονολογικά, Ελληνίδα μεταφράστρια θεατρι-

κόν έργων η Μητώ Σακελλαρίου.

Ο Ρήγας Βελεστινλής (Φεραίος) μετέφρασε «Τα Ολύμπια» του Μεταστάζιο, που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1797. Ο Ρήγας πλαισιώνει την παρουσίαση του δράματος με αναφορές στο ένδοξο παρελθόν των Ρωμαίων με παραπομπές στη Χάρτα του. Αν και ζούσε και δρούσε ανάμεσα στις μυλόπετρες της Οθωμανικής τυραννίας και του Ευρωπαϊκού δεσποτισμού, τόλμησε να γράψει με αραϊά στοιχεία τη λέξη «ελευθερία» στο χορικό της πρώτης πράξεως του έργου. Ο συναγωνιστής του Αντώνιος Κορωνάιος μάς πληροφορεί ότι σκοπός του Ρήγα ήταν «να δια φωτίσει τους Έλληνες περί του οποίου ήσαν άλλοτε και οποίοι είναι τώρα».

Άλλες τραγωδίες του Μεταστάζιο που, εξακριβωμένα, κυκλοφορούσαν μεταφρασμένες στην ελληνική ήσαν: «Αρταξέρξης», «Αδριανός εν Συρία», «Δημήτριος», «Η ευσπλαχνία του Τίτου», «Σιρόης» και «Κάτων εν Ιτύκη». Το 1801 τυπώθηκε στη Βιέννη το δράμα «Λαόνικος και Ξανθίππη» σε μετάφραση Δ. Χριστοδούλου (όνομα συγγραφέως δεν αναφέρεται) και το 1804 το έργο του Γουαρίνη «Πιστός Βοσκός» σε μετάφραση Γ. Ν. Σούτσου.

Σε δεύτερο στάδιο εμφανίζονται πρωτότυπα ελληνικά έργα. Το 1805 εκυκλοφορήθηκε στη Βιέννη

το έργο «Δράμα ηρωικόν» του Αθανάσιου Χριστόπουλου. Εμπνευσμένη από την Ιλιάδα, η τραγωδία αυτή έμεινε τελικά γνωστή με τον τίτλο «Αχιλλεύς». «Η καλλιτεχνική της αξία είναι ανύπαρκτη, αλλά η σημασία ξεχωριστή, επειδή πρόκειται για το πρώτο νέο ελληνικό έργο. Καθαρά θεατρική τάση δεν οδήγησε τον συγγραφέα να γράψει. τον παρακίνησε ο ηγεμόνας Μουρούζης», σημειώνει ο ιστορικός τού θεάτρου μας Γιάννης Σιδέρης.

Ακολουθούν η κωμωδία «Τα Κορακιστικά» και τα δράματα «Ασπασία» και «Πολυξένη» του Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού, το ανώνυμο «Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις», τα έργα του Ιωάννου Ζαμπέλιου «Ο Τιμωλέων», «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος» και «Γεώργιος Καστριώτης».

Έργα με σκηνές από το αρχαίο δράμα παρουσιάστηκαν το 1803 στο Ελληνικό Γυμνάσιο του Ιασίου με τον Θεόδωρο Αλκαίο. Το 1805 παρουσιάστηκε στην αυλή του ηγεμόνα Αλέξανδρου Μουρούζη, στο Ιάσιο, το έργο του Αθανάσιου Χριστόπουλου «Αχιλλεύς». Το 1810 δόθηκε στο Βουκουρέστι μια θεατρική παράσταση από μαθητές της Ακαδημίας. Καθοδηγούμενοι από τον δάσκαλό τους Κ. Ιατρόπουλο, παρουσίασαν το έργο «Φωκίων» (άγνωστου συγγραφέα, μεταφρα-

στού), όπως μας πληροφορεί επιστολή τού γραμματέα τού ηγεμόνα Κ. Αργυρόπουλου. Το έργο «Μύρτιλος και Χλόη» του Σάλομαν Γκένσερ παίχθηκε στο Ιάσιο το 1816. Το 1818 παίχθηκε στο Βουκουρέστι το έργο του Ι. Ζαμπέλιου «Τιμολέων» σε σκηνοθεσία Κ. Ιατρόπουλου.

Με πρωτοβουλία της Ραλλούς Καρατζά, κόρης του ηγεμόνα της Βλαχίας Ιωάννου Καρατζά, παρουσιάσθηκαν στο Βουκουρέστι το 1817 σκηνές από τις τραγωδίες «Ιωάννης Βρούτος» του Βολταίρου και «Ορέστης» του Αλφιέρι, καθώς και δραματοποιημένα αποσπάσματα από το ειδύλλιο του Λόγγου «Δάφνις και Χλόη». Η τραγωδία του Ευριπίδη «Εκάβη» παίχθηκε στο Γυμνάσιο του Αγίου Σάββα στο Βουκουρέστι το 1819. Στις 21 Νοεμβρίου 1819 ο «Ορέστης» του Αλφιέρι, στις 17 Μαρτίου 1820 ο «Ιωάννης Βρούτος» του Βολταίρου και τον Μάιο του 1820 ο «Φίλιππος Β΄» του Αλφιέρι.

Με την πάροδο του χρόνου από τις θεατρικές παραστάσεις κλειστού κύκλου σε σχολεία και σε αυλές ηγεμόνων, περνάμε σε δημόσιες. Στην Ραλλού Καρατζά οφείλεται η δημιουργία του θεάτρου τής «Ερυθράς Κρήνης». Οι παραστάσεις πλήθυναν. Εκμεταλλευόμενη την παρουσία Βιεννέζικου θιάσου στο Βουκουρέστι, η Ραλλού Καρατζά οργάνωσε παραστάσεις προσφέρο-

ντας σύγχρονα ευρωπαϊκά θεάματα. Συγχρόνως έδινε την ευκαιρία στους Έλληνες ερασιτέχνες ηθοποιούς να μαθητεύουν στην υποκριτική τέχνη. Ένας από αυτούς, ο Κωνσταντίνος Κυριακός Αριστί-ας (1800-1880), που είχε διακριθεί, εστάλη στο Παρίσι, με υποτροφία του ηγεμόνα, για να σπουδάσει την υποκριτική τέχνη. Ο πρώτος αυτός Έλληνας επαγγελματίας ηθοποιός μαθήτευσε κοντά στον Γάλλο ηθοποιό Φρανσουά-Ζοζέφ Ταλμά. Επέστρεψε στη Ρουμανία και προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στη θεατρική ζωή της χώρας. Στο Βουκουρέστι έχουμε και τις πρώτες Ελληνίδες ηθοποιούς: Μαριγώ Αλκαίου, Μαρία Παπά-Ιωάννου και Μαριώρα Μπογδανέσκου.

Η δραστηριότητα της Ραλλούς Καρατζά στο χώρο του θεάτρου διεκόπη με την αναχώρηση του ηγεμόνα πατέρα της από το Βουκουρέστι. Η προσπάθεια συνεχίστηκε επί του διαδόχου του Αλέξανδρου Σούτσου. Μοχλός ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής. Σε εποπτικό συμβούλιο του θεάτρου συμμετείχαν, εκτός των άλλων, ο εκ των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας Νικόλαος Σκούφος, ο Γεωργάκης Ολύμπιος και ο επίσκοπος Βουζαίου Κωνστάντιος.

Η θεατρική δραστηριότητα στις περιοχές αυτές είχε την υποστήριξη των ηγεμόνων, των εκπαιδευτικών,

των λογίων και όλων εκείνων που οραματίζονταν την απελευθέρωση του Γένους. Ο Ιωάννης Καρατζάς, ηγεμόνας της Βλαχίας (1812-1818), μετέφρασε κωμωδίες του Γκολντόνι και έγραψε θεατρικά έργα. Ο Κοραής παρότρυνε τον Ιωάννη Ζαμπέλιο: «Γράψον, γράψον, περιποιήθητι τήν Μοῦσαν διά τῆς νέας γλώσσης μας, καί θερμανον τῶν ὁμογενῶν τά στήθη διά τήν Ἀνάστασιν τῆς πατρίδος».

Το θέατρο στις παραδουνάβιες ηγεμονίες ήταν πατριωτικό και προετοίμασε τον μεγάλο ξεσηκωμό. Υπενθύμιζε το ένδοξο παρελθόν, πρόβαλλε τις μεγάλες μορφές του και παρακινούσε σε αγώνα για την αποτίναξη της δουλείας. Αποτέλούσε έναν άλλο Θούριο.

Οι ερασιτέχνες ηθοποιοί, μεγάλοι και μαθητές, είχαν πάρει την σκυτάλη από τον Ρήγα Φεραίο. Μετά την παράσταση του έργου «Φωκίων» που δόθηκε στο Βουκουρέστι το 1810 από μαθητές της Ακαδημίας προς τιμήν τού απεσταλμένου τού Σουλτάνου, ο ηγεμόνας μάλωσε τον μαθητή Φωτίδη, τον πρωταγωνιστή, για την θερμότητα με την οποία διετύπωσε τους υπαινιγμούς για ανεξαρτησία που είχε το έργο. Τον επαίνεσε για την τέχνη του, αλλά και «διά γλώσσης πατρικῆς

καί ἡρέμου ἐπέβαλεν αὐτῷ συνοχήν τῶν πόθων δι' ἄλλον ἐπικαιρότερον χρόνον».

Η ανταπόκριση του κοινού ήταν μεγάλη. Ο ενθουσιασμός τῶν θεατῶν έφθανε στο παραλήρημα. Δεν μπορούσαν να κρύψουν τα αισθήματά τους. Οι υπεύθυνοι προβληματίζονταν μήπως αυτό αποτελέσει πρόκληση για Τούρκους και Ρουμάνους. Και η Αυστρία του Μέτερνιχ ήταν δίπλα.

Ηαυλαία της θεατρικής ζωής στις παραδουνάβιες ηγεμονίες έκλεισε το 1820, γιατί τον Ιανουάριο του 1821 άνοιξε το θέατρο του πολέμου με σκηνοθέτη τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και ηθοποιούς τα παλικάρια του Ιερού Λόχου. Τα επί σκηνής δρώμενα έγιναν αγώνες και θυσίες στο πεδίο της μάχης. Στο Δραγατσάνι έπεσε και ο ηθοποιός της Οδησσού Σπυρίδων Δρακούλης. Ο Κυριάκος Αριστίας τραυματίστηκε, διέφυγε στην Ιταλία και κατόπιν έδρασε στην Ελλάδα. Ο ηθοποιός Θεόδωρος Αλκαίος πήρε την φλόγα του Δραγατσανίου και την κράτησε δίπλα στον δαυλό τού Παπαφλέσσα και του Κανάρη πολεμώντας στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά.

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΒΑΔΗΣ-ΒΥΡΤΕΜΒΕΡΓΗΣ (ΓΕΡΜΑΝΙΑ)

του **Δρ. Δημητρίου Κούρτη**,
Συντονιστή Β/θμιας Εκπ. Στουτγάρδης
(Βάδη-Βυρτεμβέργη και Ελβετία)

Το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών τυγχάνει ιδιαίτερης αποδοχής και αναγνώρισης στα γερμανικά σχολεία. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η αποστολή αναφοράς του Υπουργού Παιδείας της Βάδης, στην οποία αναφέρεται απάντηση του Υπουργείου Παιδείας της Βάδης-Βυρτεμβέργης, σε επερώτηση της βουλευτού του κόμματος των Πρασίνων κ. Ρενάτε Ράστετερ, εάν θα έπρεπε το μάθημα των αρχαίων ελληνικών να αποσυρθεί και ποιο θα έπρεπε να είναι το μέλλον του στη Βάδη-Βυρτεμβέργη.

Ο υπουργός Παιδείας κ. Helmut Rau μετέφερε στον πρόεδρο του Κοινοβουλίου της Βάδης-Βυρτεμβέργης την άποψη του υπουργείου του, ως προς την σημασία του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών για την κυβέρνηση του ομοσπονδιακού κρα-

τιδίου. Μερικά από τα κύρια σημεία της απάντησής του είναι τα εξής:

«Το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στα γερμανικά γυμνάσια του κρατιδίου της Βάδης-Βυρτεμβέργης παίζει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, διότι περιλαμβάνει τις βασικές αρχές του ευρωπαϊκού πολιτισμού στην λογοτεχνία και το θέατρο, στην πολιτική και το σύνταγμα, στις επιστήμες και τη φιλοσοφία, στις τέχνες και την αρχιτεκτονική, καθώς και τις συνεχείς επιδράσεις τους στο μεσαίωνα και στην νεώτερη εποχή, χρησιμοποιώντας με έναν ιδιαίτερο τρόπο αναγνώσματα-πηγές.

Πέραν αυτού, η ελληνική γλώσσα είναι η γλώσσα της Καινής Διαθήκης και προσφέρει έτσι θεμελιώδεις γνώσεις της χριστιανικής θρησκείας.

Επιδίωξη του αρχαιοελληνικού μαθήματος αποτελεί η εμβάθυνση

της βασικής εκπαίδευσης, βασισμένη πάνω στις φιλοσοφικές και ανθρωπιστικές αξίες.

Η σύγχρονη προσέγγιση του ελληνικού μαθήματος περιλαμβάνει και στοιχεία της νεοελληνικής γλώσσας, καθώς και απόψεις για την σημερινή Ελλάδα».

Και συνεχίζει:

«Τα Αρχαία Ελληνικά είναι κατά κανόνα η τρίτη ξένη γλώσσα στα γερμανικά γυμνάσια και έτσι αποτελεί το μάθημα προφίλ του γλωσσικού προσανατολισμού στο Γυμνάσιο γενικής παιδείας.

Προς το παρόν διδάσκονται σε συνολικά 30 δημόσια και ιδιωτικά Γυμνάσια. Μετά το νέο "ευρωπαϊκό προσανατολισμό" για δημιουργία ανθρωπιστικών γυμνασίων, αυξήθηκε έντονα η συμμετοχή στο μάθημα των Ελληνικών.

Με βεβαιότητα, δεν αληθεύει ότι το μάθημα των αρχαίων ελληνικών έχει γίνει προβληματικό. Διότι ο υπάρχων αριθμός των διδακτικών ωρών το περασμένο σχολικό έτος 2006/07 ξεπερνά ξεκάθαρα τον αριθμό των προβλεπόμενων ωρών. Αυτό σημαίνει ότι δεν είχε καλυφθεί μόνο ο υποχρεωτικός τομέας πλήρως, αλλά μπορούσαν να προσφερθούν και συμπληρωματικά μαθήματα. Αν το δει κανείς από την σημερινή σκοπιά, ακόμα και στα ερχόμενα

έτη δεν αναμένεται το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών να εξελιχθεί σε προβληματικό».

Όσον αφορά τα σχέδια της κυβέρνησης της Βάδης-Βυρτεμβέργης για το μέλλον των Αρχαίων Ελληνικών στα γερμανικά σχολεία, ο υπουργός επισημαίνει και καταλήγει ως εξής:

«Η κυβέρνηση του κρατιδίου της Βάδης-Βυρτεμβέργης θα επιτελέσει το καθήκον της και στο μέλλον για την διασφάλιση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών, έτσι ώστε να μην εξελιχθούν τα Αρχαία σε προβληματικό μάθημα».

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το Γραφείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Στουτγάρδης, που με συχνότατες επαφές του Συντονιστή Δρ. Δημητρίου Κούρτη με παράγοντες του Υπουργείου Παιδείας της Βάδης-Βυρτεμβέργης προσπαθεί να προωθήσει, κατά το δυνατό, την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο συγκεκριμένο κρατίδιο. Ακόμη, με τη διοργάνωση από κοινού εκδηλώσεων που αφορούν κυρίως τη σχέση ελληνικής και γερμανικής γλώσσας και απευθύνονται τόσο σε γερμανούς, όσο και σε έλληνες εκπαιδευτικούς, επιδιώκεται να γίνεται αισθητή η ελληνική παρουσία στην περιοχή.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΑ

του **Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου (†)**

Ἡ «ἀνθρωπιά» εἶναι μιά λῆξη τοῦ καιροῦ μας, ἓνας ὁρος κοινόχρηστος, ἓνα νόμισμα πού κυκλοφορεῖ σ' ὅλα τὰ χέρια, γιατί συμβαίνει ἡ ἀνταλλακτική του ἀξία νά εἶναι πολύ μεγάλη. Μιλοῦμε γιά συγγραφεῖς: «αὐτός ἔχει ἀνθρωπιά», «αὐτός δέν ἔχει ἀνθρωπιά». Καί μέ τήν «ἀνθρωπιά» ἐννοοῦμε, φυσικά, τή συμπόνια, τή συμμετοχή, μέ τόν ἓνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, στό πάθος τοῦ γείτονα. Καί ὄχι μόνο τοῦ γείτονα. Τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἄλλοτε χρησιμοποιοῦσαν τόν ὅρο «ἀνθρωπισμός». Ἐλεγαν: «αὐτός εἶναι μέγας ἀνθρωπιστής» καί μέ τοῦτο ἐσήμαιναν μιά προσωπικότητα πού ξοδεύταν ὁλόκληρη, γιά νά κάμει τό καλό, γιά νά εὐκολύνει τό μόχθο, γιά ν' ἀλαφρώσει τό ζυγό τῶν «πεπεδημένων».

Ὁ Ντυνάν, ἑξαφνα, ὁ ἰδρυτής τοῦ «Ἐρυθροῦ Σταυροῦ», ὑπῆρξεν ἓνας τέτοιος ἀνθρωπιστής. Πέρ' ἀπό ὅ,τι θά μπορούσε νά ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικά τό ἀτομό του, ἐσυλλογίσθηκε τούς ἀνθρώπους πού ἔπασχαν, ἔξω ἀπό διάκριση φυλῆς καί θρησκείας, «ἐν πολέμῳ καί ἐν εἰρήνῃ»...

Ἀκόμη τότε ἡ «ἀνθρωπιά», μολονότι δέν ἔπαυε νά εἶναι κοινή ἀπαίτηση, δέν εἶχε καταντήσει κοινόχρηστος ὁρος. Εἶταν ἡ σπάνια, ἡ ὑψηλή παρουσία, ὅπου μόνο μερικές ἐκλεκτές φύσεις κατόρθωναν νά φτάσουν. Καί ἀκόμη μιά καθημερινή ἀσκηση, πού ὁ καθένας τήν ἐπιθυμοῦσε γιά τόν ἑαυτό του, θεωρώντας τήν αὐτόνομο χρέος του, χωρίς νά συλλογίζεται πῶς θά μπορούσε καί διαφορετικά νά τήν ἀξιοποιήσει.

Τό γεγονόςός ότι ή άπαίτηση της «άνθρωπιās» έχει γίνει κοινός τόπος σήμερα δέν είναι χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Δείχνει πώς ή οίκουμενική ψυχή αισθάνεται βαθύτερα τήν ταλαιπωρία του άνθρώπου και άναζητεί διέξοδο. Άλλ' είναι θλιβερότατο νά τό πει κανείς, παρά τή δίψα της άνθρωπιās, ή έποχή μας ανήκει σέ μιá διπλοπρόσωπη ιστορική περίοδο... Έννοώ όλόκληρο τόν είκοστό αιώνα, πού, μολονότι μās ξαφνιάζει μέ τή μεγαλοστομία του και μέ τά έφευρήματά του, έχει κατορθώσει νά κατασκευάσει μιá άπέραντη πινακοθήκη φρικαλεοτήτων. Τόσο λίγο πού λογαριάζεται ή ζωή του άλλου άνθρώπου, τόσο συχνά πού συμβαίνει ό έξω άπό μās άνθρωπος νά είναι ό α λ λ ο ς, έρχεται στιγμή, πού και ή λέξη «άνθρωπιá» χάνει όλότελα τό νόημά της και μεταβάλλεται σέ λαμπρό πυροτέχνημα. Οί συγγραφείς, ώστόσο, εξακολουθούν νά προσφέρονται στή ζήτηση. Διηγούνται «άνθρώπινες» ιστορίες, γράφουν «άνθρώπινα» θεατρικά έργα, κατασκευάζουν ποιήματα γεμάτα άνθρώπινη όδύνη. Άλλά λιγοστοί είναι όσοι κατέχουν τήν πραγματική άνθρωπιá. Οί άλλοι, οί πολύ περισσότεροι, άκολου-

θούν ένα «συρμό», ρίχνουν στήν αγορά τό έμπορεύμα πού φρονούν πώς έχει πέραση. Περιπό νά προστεθεί, πώς και ή άνθρωπιá, καθώς κ' ένα σωρό άλλοι όροι, έχει ύποσει τρομακτικές διαστρεβλώσεις. Όποιος είπε, πώς οί ιδέες είναι καθώς τά ύγρά, πού παίρνουν τό σχήμα του μπουκαλιού των, είχε, βέβαια, πολύ δίκιο. Καί μέ τούς όρους τό ίδιο συμβαίνει. Άλλάζουν νόημα, άλλάζουν άπόχρωση, κατά τόν τρόπο, πού τούς μεταχειρίζεται κανείς και κατά τό σκοπό πού επιδιώκει χρησιμοποιώντας τους. Έτσι μπορούμε νά μιλούμε όλοι για άνθρωπιá, αλλά νά έννοοϋμε όλωσδιόλου διαφορετικό πράγμα ό καθένας.

Επειτα, ένας όρος, μιá λέξη, μιá έκφραση, πού βρίσκεται όλοένα στό στόμα μας, σιγά σιγά φτωχαίνει, άδειάζει, άποστεώνεται, αύτοακυρώνεται. Φοβοϋμαι, πώς ίσια ίσια αύτό έχει συμβεί μέ τήν άνθρωπιá. Καί πώς κρέμεται πιá σάν κουρέλι άπό παλιά σημαία σέ σαπισμένο κοντάρι. Γιατί άλλιώτικα είναι δύσκολο νά έξηγήσει κανείς, πώς, ένώ είναι άντικείμενο τόσου πατάγου, αντιστοιχεί τόσο λίγο σέ πραγματικά βιώματα. Άρκει μιá ματιá όλόγυρά μας, για νά τό νιώσουμε καλύτε-

ρα τουτο. Οί μικρές κλειστές κοινωνίες, έννοῶ τά χωριά, τίς μικροσκοπικές πολιτείες, ὅπου ἄλλοτε ἀνθίζε εἰδυλλιακή ἡ ζωή, κατάντησαν φωλιές ἐχιδνῶν: οἱ ἄνθρωποι ἀλληλοπαρακολουθοῦνται, ἀλληλοὑποβλέπονται, ἀλληλοσκοτώνονται καί ἀλληλοβιάζονται σέ ποσοστό μεγαλύτερο ἀπό κάθε ἀλλή φορά. Καί οἱ εὐρυχωρότερες κοινωνίες ἐγιναν παγερές μοναξιές. Ὁ καθένας τραβάει τό δρόμο του. Συναναστρέφεται τό γείτονα ὅσο τόν χρειάζεται, τόν ἐγκαταλείπει στό πρῶτο σῆμα κινδύνου. Ἐθνη ὀλόκληρα ὑποφέρουν ἀπό ἐλλειψη σοργῆς, παραφρονοῦν ἀπό ἐλλειψη φιλίας. Οἱ «δεσμοί» εἶναι ἀπλά σχήματα. Ἡ καθημερινή ζωή ὀλοένα καί περισσότερο χάνει τή θαλπωρή, τή γλυκιά ζεστασιά της. Εἶναι ἓνας χειμῶνας χωρίς ἀλκυονίδες. Ἡ «καλημέρα», αὐτό τό χαρούμενο ἀνοιγμα παραθύρου πρὸς τόν εὐδιο οὐρανό, μεταβάλλεται σιγά σιγά σέ μορφασμό. Ἡ ἀνθρώπινη λαιμαργία, ἡ δίψα τῆς εὐζωίας δέν ἀφήνει τόπο γιά εὐγενικά αἰσθήματα. Κάτι περισσότερο: τά εὐγενικά αἰσθήματα θεωροῦνται ξεπερασμένα.

Λησμονοῦμε, ὥστόσο, πῶς ἡ ἀνθρωπιά εἶναι κυριότατα βούληση, δέν εἶναι γνώση, δέν εἶναι

μόνο γνώση. Καί δέν εἶναι λόγος, εἶναι πράξη. Εἶναι ἓνας ὀλόκληρος ἐσωτερικός κόσμος, τελειωμένος, πού ἀκτινοβολεῖ παντοῦ. Ἡ ἀνθρωπιά ἀποκλείει τή μισαλλοδοξία, τήν καταφρόνηση τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου... Περιέχει πολλή συγκατάβαση καί πολλή κατανόηση. Καί ὄχι, φυσικά, αὐτή τή σύγχρονη κατανόηση, πού εἶναι μόνο ἀνοχή ἢ συνεννοχή, σιωπηρή συγκατάθεση στό ἀμάρτημα. Μοῦ ἔλαχε πολλές φορές νά συναναστραφῶ στή ζωή μου πρόσωπα, πού ἡ κοινή φήμη τά ἐθεωροῦσε ὑποδείγματα ἀνθρωπιάς. Καί ξαφνιάστηκα ἀνακαλύπτοντας, πόσα σκοτάδια ἐτρεφαν μέσα τους. μέ πόση σβελτάδα ὅλοι αὐτοί οἱ σπουδαῖοι «ἀνθρωπιστές», μόλις τοὺς ἀγγιζες λίγο, μόλις τοὺς ἀντιγνωμοῦσες, ξεθηκάρωναν ἀπό τά ἐγκατά τους τό θηρίο πού λούφαζε μέσα τους. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι κυκλική παρουσία. Δέν βρίσκεται στραμμένη πρὸς ἓνα μονάχα σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα. Ἐκεῖνος πού εἶναι ἀληθινά ἀνθρώπινος, ὄχι δέν ἔχει τό δικαίωμα, ὄχι ἔχει τό χρέος, δέν μπορεῖ νά μὴν εἶναι σέ κάθε περίσταση ἀνθρώπινος. Ἡ ἀνθρωπιά δέν εἶναι ἐπάγγελμα, δέν εἶναι ὄργανο αὐτοπροβολῆς καί ἐπιτυχίας. Εἶναι ἀπάρ-

νηση. Πρέπει πολλά ν' ἀρνηθεῖς, γιά νά κερδίσεις τά οὐσιωδέστερα. Ἀλλά δέν εἶναι καί παθητική κατάσταση. Ὁλωσδιόλου ἀντίθετα, ἀποτελεῖ μορφή ἀδιάκοπης ἐνέργειας. Ὅσοι μηρυκάζουν ὁλοένα τόν ὄρο τοῦτο εἶναι πολύ δύσκολο νά νιώσουν μέ τί φωτιά παίζουν. Εἶναι πολύ εὐκολότερο νά γίνεις «μέγας ἀνὴρ» παρά νά γίνεις «μεγάλος ἄνθρωπος». Ἡ Ἱστορία εἶναι γεμάτη παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἔχει πολύ λίγους «ἀνθρώπους» νά παρουσιάσει. Καί δέν εἶναι ἀπίθανο οἱ περισσότεροι ἀληθινοί «ἄνθρωποι» νά μὴν ἔφτασαν ποτέ στό προσκήνιο, νά ἐπέρασαν ἀπαράτηρητοι, νά μὴν κατόρθωσαν νά κάνουν αἰσθητή τή φωνή τους μέσα σέ μιά Ἱστορία πλασμένη ἀπό τόν ὀρυμαγδὸ τῶν μαχῶν καί τὴν οἰμωγή τῶν θυμάτων. Τό μέγεθος ἀνταποκρίνεται σέ ποσότητα. Ἡ ἀνθρωπιά σέ ποιότητα. Γιά τοῦτο συμβαίνει νά εἴμαστε μονάχα κατὰ ἓνα ποσοστὸ ἄνθρωποι. Ἦ καί νά μὴν εἴμαστε καθόλου.

Πολλοὶ μιλοῦν γιά τόν «υπερανθρωπισμό», ὅχι γιά τόν ἀνθρωπισμὸ τοῦ καιροῦ μας.

Ὁ νοῦς συλλαμβάνει καταπληκτικὰ σχέδια καί ἡ τεχνικὴ πρόοδος τὰ πραγματοποιεῖ. Ὁ ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος στὴν τελειότερη σύγχρονη μορφή του ἐπιλύει προβλήματα πού θ' ἀπαιτοῦσαν ἀνάλωση ζωῆς καί ὅχι ἑνός, πολλῶν ἀνθρώπων - καί θαυμαστά προικισμένων. Κάθε μέρα εἰσάγουμε νέα ἐφευρήματα στὴν καθημερινή μας ζωή. Καί τόσο πιά μᾶς φαίνεται τό πράγμα φυσικό, ὥστε σπανιότατα ἀποφασίζουμε νά συλλογισθοῦμε, πῶς ἔγιναν, πῶς γίνονται ὅλα αὐτά τά θαυμαστά καί στὴν κοινὴ νόηση ἀπλησίαστα. Ζοῦμε σ' ἓνα χῶρο τεχνικῆς μαγείας. Ἀλλά κάποτε θά πρέπει, νομίζω, νά σταθοῦμε καί σέ τοῦτο τό ἀπλό ἐρώτημα: μήπως ζητώντας νά γίνουμε ὑπεράνθρωποι ἐλησμονήσαμε στό ἀναμεταξύ νά γίνουμε ἄνθρωποι; Μήπως ἡ ἀνθρωπιά θά εἶναι στό μέλλον ὁ «ἐλλείπων κρίκος» στὴν ἀνέλιξη τῶν ἰδιοτήτων μας; Δέν θά τό θεωρήσω καθόλου παράδοξο, ἂν ἔτσι θά συμβαίνει.

(«**Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος**», Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων, 1985)

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΜΕ 28 ΝΕΚΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ

Είκοσι δύο μικροί μαθητές και έξι Ενήλικες έχασαν τη ζωή τους, όταν το λεωφορείο στο οποίο επέβαιναν, επιστρέφοντας από εκδρομή, προσέκρουσε με σφοδρότητα σε τοίχο στο εσωτερικό σήραγγας στη νότια Ελβετία. Είναι άγνωστα μέχρι στιγμής (15.3.12) τα αίτια που έκαναν το λεωφορείο να ξεφύγει από την πορεία του. Άλλα 24 παιδιά τραυματίστηκαν και διακομίστηκαν σε ελβετικά νοσοκομεία.

Σύμφωνα με πληροφορίες, ο οδηγός, που συγκαταλέγεται μεταξύ των νεκρών, πήρε στα χέρια του το τιμόνι μόλις 25 λεπτά νωρίτερα, επομένως πρέπει να ήταν ξεκούραστος. Το λεωφορείο ήταν καινούργιας κατασκευής, διέθετε ζώνες ασφαλείας σε όλα τα καθίσματα και είχε περάσει από πλήρη τεχνικό έλεγχο.

Το αυτοκινητιστικό αυτό δυστύχημα ήταν το χειρότερο από το 1982 στην Ελβετία. Αλλά και στο Βέλγιο ξέσπασε θρήνος και οδυρμός και κηρύχτηκε εθνικό πένθος.

Διερωτάται κανείς: Για την τραγωδία αυτή τίνες ήμαρτον, τα τέκνα ή οι γονείς αυτών; Ο Ιησούς σε σχετική περίπτωση έδωσε μια απάντηση: «Ούτε ούτος ήμαρτεν ούτε οί γονείς αυτού, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ» (Ιωάν. θ', 3). Αν συνειδητοποιήσει ο Χριστιανός ότι υπάρχει μετά θάνατον (μέλλουσα) ζωή, τότε μπορεί να δώσει την απάντηση στη δύσκολη ερώτηση σύμφωνα με το θείο λόγο.

«ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ» ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Με πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Λομονόσοφ της Μόσχας, το τμήμα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας διοργάνωσε «Ολυμπιάδα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών» υπογραμμίζοντας έτσι το έμφυτο πάθος των Ρώσων για τον ελληνικό πολιτισμό. Συγκέντρωσε περισσότερες από 500 συμμετοχές από διάφορες χώρες: Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία. Βραβεύτηκαν 20 σπουδαστές σχολικής ηλικίας. Οι διαγωνιζόμενοι έπρεπε να γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, θέματα βυζαντινής γραμματείας, νεοελληνικού πολιτισμού, καθώς και εξειδικευμένα θέματα, όπως σύμβολα και τελετές του λαϊκού μας εορτολογίου.

Εμπνεύστρια της διοργάνωσης της «Ολυμπιάδας» υπήρξε η επίκουρη Καθηγήτρια και απόφοιτος του Τμήματος Ξένια Κλίμοβα, Διδάκτωρ της φιλολογίας. Τα τελευταία δέκα χρόνια έχει πραγματοποιήσει ερευνητικές αποστολές για τη μελέτη του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος (Μάνη, Δωδεκάνησα, Απική κ.α.). Η τελετή στο Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ έγινε παρουσία εκπροσώπων του Πρύτανη, του Κοσμήτορος, του Γενικού Προξένου της Ελλάδος κ. Πλώτα, Καθηγητών, Φοιτητών κ.ά.

Στους Ολυμπιονίκες προσφέρθηκαν βιβλία για την Ελλάδα, εκδόσεις του Τμήματος με μεταφράσεις ποιημάτων του Καβάφη και του Ελύτη, το μεγαλύτερο ρωσόφωνο περιοδικό «Ελλάδα» που κυκλοφορεί στη Ρωσία κ.ά. Στόχος των κατ' έτος εκδηλώσεων είναι η προσέλκυση υποψηφίων φοιτητών στις ελληνικές σπουδές στο εν λόγω Πανεπιστήμιο, αλλά και σε άλλες πόλεις της Ρωσίας, που συνεχί-

ζουν να προσελκύουν το ενδιαφέρον των φοιτητών.

Πολύ χαιρόμαστε όταν φτάνουν σ' αυτιά μας τέτοιες πληροφορίες. Πιστεύουμε ότι αναπεργώνουν και το δικό μας ενδιαφέρον για τη γνώση του ελληνικού πολιτισμού.

Η ΡΩΣΙΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Σε ευρεία σύσκεψη που έγινε προσφάτως στη Ρωσία και στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι διαφόρων χριστιανικών δογμάτων και θρησκειών, ο Πρωθυπουργός της Ρωσίας κ. Πούτιν, που ήταν παρών, τάχθηκε ανεπιφύλακτα υπέρ της παροχής θρησκευτικής αγωγής σε όλα τα ρωσικά σχολεία και υπέδειξε ότι τα μαθήματα αυτά πρέπει να διδάσκονται από ειδικευμένους στο είδος τους εκπαιδευτικούς (θεολόγους, ιερείς).

Το ρωσικό Σύνταγμα προβλέπει ότι η ανεξιθρησκία πρέπει να προστατεύεται, αφού η ρωσική κοινωνία είναι πολυπολιτισμική. Οι μαθητές στα σχολεία έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν να διδάσκονται την ιστορία μιας από τις τέσσερις μεγάλες θρησκείες: Ορθοδοξίας, Ισλάμ, Ιουδαϊσμού και Βουδισμού. Τα μαθήματα αυτά είναι υποχρεωτικά, όπως υποχρεωτικό είναι και το μάθημα της κοινωνικής ηθικής.

«ΨΥΧΗΣ ΔΡΟΜΟΙ»

Αρχισε να εκδίδεται από τις εκδόσεις «Αρμός» ένα περιοδικό, που ανάλογό του δεν υπάρχει στο είδος του στον ελληνικό χώρο. Ο τίτλος του: «Ψυχής δρόμοι». Διευθυντής σύνταξης είναι ο ψυχίατρος και διδάκτωρ της Θεολογίας π.

Βασ. Θερμός. Τη συμβουλευτική επιτροπή απαρτίζουν Πανεπιστημιακοί μαζί με ψυχιάτρους και ψυχολόγους. Το περιοδικό έχει ως σκοπό να διερευνά τις περιοχές εκείνες της ανθρώπινης ζωής όπου «οι ψυχολογικές επιστήμες συναντώνται με την πίστη». Αυτό δηλώνει και ο υπότιτλος του: «Εκεί που οι ψυχολογικές επιστήμες συναντώνται με την πίστη».

Ο τίτλος του περιοδικού επιλέχτηκε συνειδητά για να προσεγγίσει τη διπλή σημασία της «ψυχής». Είναι, βέβαια, γνωστό ότι δεν ταυτίζεται η έννοια της ψυχής με τη Θεολογία και την Ψυχολογία. Το περιοδικό «Ψυχής δρόμοι» ως αναγνωστικό κοινό επιθυμεί να έχει τους Ψυχολόγους, Ψυχιάτρους, Συμβούλους, Κοινωνικούς Λειτουργούς κ.ά. που σέβονται τη θρησκευτικότητα του ανθρώπου. Επίσης κληρικούς οι οποίοι αναγνωρίζουν τη σημασία των ψυχολογικών γνώσεων για την ποιμαντική τους αποστολή και ενδιαφέρονται να καταρτιστούν περαιτέρω. Απευθύνεται και σε Παιδαγωγούς, Φιλοσόφους, Θεολόγους, αλλά και σε ανθρώπους «σκεπτόμενους και ανησυχούντες».

Περιλαμβάνει διάφορες επιστημονικές μελέτες. Μια σημαντική πρωτοτυπία, όπως σημειώνει ο παρουσιαστής του περιοδικού στην εφ. «Καθημερινή» 11.3.12, αποτελούν οι κλινικές συζητήσεις πραγματικών περιπτώσεων με ψευδώνυμο από ένα ψυχοθεραπευτή και έναν κληρικό - πνευματικό η κάθε μία. Αυτό στοχεύει στο να καταδείξει τη διαφορά, αλλά και τη συμπληρωματικότητα των δύο προσεγγίσεων.

Εμείς ευχόμαστε στη νέα πνευματική αυτή προσπάθεια να σημειώνει πρόόδους και να ορθοτομεί πάντοτε το λόγο της αλήθειας.

εκπαιδευτήρια (ΣΤΟΝ ΙΣΘΜΟ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ)
«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

(Γυμνάσιο - Λύκειο)

www.apostolospavlos.gr

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Οι εγγραφές μαθητών για το Σχολικό Έτος 2012 – 13 αρχίζουν από την 1η Φεβρουαρίου τ.έ. Φέτος, με οδηγό τις περσινές προτιμήσεις των ενδιαφερομένων Γονέων, προβλέπεται ότι για τη νέα Σχολική Χρονιά θα υπάρξει πληρότητα μαθητών στα Εκπαιδευτήριά μας.

Οι πρώτες είκοσι εγγραφές μαθητών, μέχρι τέλους Μαρτίου, θα τύχουν σοβαρού οικονομικού bonus.

Σημείωση: Από τη νέα σχολική χρονιά 2012-13 θα λειτουργεί η "Στέγη Μαθητικού Ομίλου" ξέχωρα για μαθητές και μαθήτριες. Θα δέχεται για διαμονή και φιλοξενία μικρό αριθμό μαθητών σύμφωνα με το Κανονισμό του. Οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να υποβάλουν έγκαιρα σχετική αίτηση στη Διεύθυνση.

τηλ.: 27410 - 29663 , Κιν: 6932 659820

fax: 27410 - 75727, e-mail: grammateia@apostolospavlos.gr